

Oppdragsrapport nr.7 - 2006

Lisbet Berg

Trassig tillit?

Forbrukertillit under e. coli-skandalen

SIFO

© SIFO 2005

Oppdragsrapport nr. 7 - 2005

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Sandakerveien 24 C, Bygg B

Postboks 4682 Nydalen

0405 Oslo

www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Trassig tillit? Forbrukertillit under e. coli-skandalen	Antall sider 54	Dato 07.06.2006
Forfatter(e) Lisbet Berg	Prosjektnummer 21200640	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver Forbrukerrådet		
Sammendrag Dette notatet er laget på oppdrag av Forbrukerrådet, som også har deltatt aktivt i problem-formuleringsfasen og utvelging av hvilke spørsmål som er tatt med i spørreskjemaet. Temaet for utredningen er hvordan e. coli-saken eventuelt har påvirket forbrukernes tillit til mat og aktører i matsystemet		
Stikkord e. coli, tillit, forbrukertillit, matsikkerhet, matskandale		

Trassig tillit?

Forbrukertillit under e. coli-skandalen.

av

Lisbet Berg

2006

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, N-0405 Oslo

Forord

Dette notatet er laget på oppdrag av Forbrukerrådet, som også har deltatt aktivt i problemformuleringsfasen og utvelging av hvilke spørsmål som er tatt med i spørreskjemaet. Temaet for utredningen er hvordan e. coli-saken eventuelt har påvirket forbrukernes tillit til mat og aktører i matsystemet. Forbrukerrådets rolle er å ivareta forbrukernes interesser. Mens e. coli-saken pågikk var Forbrukerrådet spesielt opptatt av at de involverte aktørene ga klar og tydelig informasjon til forbrukerne,

Datamaterialet er samlet inn ultimo april, etter at 18 personer var meldt smittet av e. coli-bakterien, hvorav én døde av komplikasjoner under behandlingen. Det var nettopp avdekket at Sognemorr fra Gilde/Terrina var smitekilden og ikke Gildes kjøttdeig som først antatt. Ikke lenge etter at dataene ble samlet inn, ble det imidlertid avslørt at Gilde i ettertid – ved en glipp – hadde sendt varer, som skulle vært trukket tilbake, ut på markedet. Dette betyr at til-litsnivået kan ha blitt påvirket etter at dataene denne rapporten bygger på ble samlet inn.

I notatet presenteres resultatene suksessivt, med en samlet vurdering til slutt, der resultatene drøftes og sees i sammenheng. Hovedfunnene refereres i sammendraget. SIFO-forsker Lisbet Berg har vært prosjektleder.

Juni 2006
STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
1 Innledning med problemstillinger.....	11
1.1 Problemstillinger.....	11
1.2 Tidspunktet for datainnsamlingen.....	12
1.3 Salgstall fra perioden	13
1.4 Meningsmålinger fra e. coli-saken:.....	13
2 Metode	15
2.1 Operasjonalisering av tillit	16
2.2 Måling av preferanser for vegetarmat, økologisk mat og norskprodusert mat.	17
2.3 Sammenligning over tid 1999, 2001, 2004 og 2006	18
3 Resultater: Tillit til mat før og etter e. coli-utbruddet.....	21
3.1 Har e. coli-skandalen gått ut over tilliten til kjøtt generelt, og til kjøttdeig og spekepølse spesielt?.....	22
3.2 Hvem er skeptiske og hvem har tillit til maten?.....	24
3.3 Har vi blitt mer skeptiske til 'det norske' etter e. coli-skandalen?.....	26
3.4 Har e. coli-skandalen bidratt til at forbrukerne endret praksis i forhold til hygiene? 28	
3.5 Hvem tror du vil fortelle sannheten? Og hvem fortalte sannheten?.....	34
3.6 Hvordan vurderes ulike aktørers informasjon til forbrukerne under krisen?	37
3.7 Hvordan vurderer forbrukerne ulike aktørers håndtering av krisen?	38
3.8 Hvor plasserer forbrukerne ansvaret for e. coli-skandalen?.....	39
3.9 Har e. coli-skandalen ført til at forbrukerne ønsker strengere matkontroll?	40
3.10 Hvor mener forbrukerne at hovedansvaret for matsikkerhet skal ligge, før og etter e. coli-skandalen?	41
4 Samlet vurdering: Trassig tillit?.....	43
Vedlegg: spørreskjema,.....	45

Sammendrag

I denne utredningen har vi reist og belyst følgende spørsmål:

Har tilliten til mat blitt redusert som følge av e. coli-utbruddet? Nei. Både denne og andre studier tyder på at norske forbrukeres direkte tillit til mat ikke har endret seg som følge av e. coli-utbruddet. Heller ikke forbrukernes hovedorienteringer rettet mot matsikkerhet har endret seg siden 2004.

Har vi blitt mer skeptiske til 'det norske' etter e. coli-skandalen? Nei. Ikke i følge denne målingen.

Har e. coli-skandalen gått ut over tilliten til kjøtt generelt, og til kjøttdeig og spekepølse spesielt? Ikke når vi spør! Basert på målinger fra før og etter e. coli-skandalen av forbrukernes respons på hvorvidt de mener ferskt kjøtt og kjøttdeig er stort sett trygt å spise, finner vi ingen støtte for redusert tillit. Imidlertid er det likevel tyve prosent som sier de har redusert sitt inntak av kjøttdeig, og nesten like mange, 18 prosent sier de spiser mindre spekepølse. Også omsetningstall fra AC Nilsen viser redusert konsum av slike varer.

Har e. coli-skandalen bidratt til endrede matvaner? Ja. Nesten hver tredje forbruker sier de endret praksis under e. coli-utbruddet. Av disse har de fleste allerede gått tilbake til gamle vaner, eller tror de snart vil gjøre det. Men elleve prosent sier at e. coli-saken har bidratt til at de har endret sine matvaner permanent.

Har e. coli-skandalen bidratt til at forbrukerne endret praksis i forhold til mathygiene? Ja. Oppsiktsvekkende mange, hele 60 prosent av alle kvinner og nesten annenhver mann sier de enten har begynt å steke kjøttet bedre og/eller har begynt å bruke forskjellige kniver og fjeler til ulike råvarer. Mye tyder på at e. coli-saken har bidratt til en dramatisk bedret kjøkkenhygiene. Disse resultatene tyder nok også på at mathygienen i svært mange norske hjem før skandalen kanskje var litt laber.

Hvem tror du vil fortelle sannheten? Og hvem fortalte sannheten?

Mens Mattilsynet hadde svært høy troverdighet – les tillit – før skandalen, og matindustrien hadde svært lav troverdighet, var respondentenes vurdering av instansenes vilje til å fortelle hele sannheten om e. coli-skandalen langt jevnere. Dette kan bety at særlig Mattilsynet har tapt tillit som følge av skandalen. Gilde, del av matindustrien som under ti prosent på forhånd trodde ville fortelle sannheten dersom det skulle oppstå en skandale, kan se ut til å ha vunnet troverdighet; 47 prosent mener Gilde fortalte hele sannheten under e. coli-saken.

Hvordan vurderes ulike aktørers informasjon til forbrukerne under krisen?

Gilde skåres høyest på hvem som har gitt klar og tydelig informasjon under krisen. Størst misnøye er rettet mot Mattilsynet.

Hvordan vurderer forbrukerne ulike aktørers håndtering av krisen?

Igjen er forbrukerne mest fornøyde med Gilde. Deretter følger Dagligvarekjedene, Mattilsynet, media, bøndene og til slutt politikere. Bare en av ti er fornøyde med politikernes håndtering av krisen, mens to av tre er fornøyde med Gildes håndtering av krisen. Under halvparten er fornøyde med Mattilsynet.

Hvor plasserer forbrukerne ansvaret for e. coli-skandalen?

De fleste plasserer ansvaret på Gilde og Mattilsynet. Bare 8 prosent unnlater å plassere ansvaret på en eller begge disse aktørene. Hele 68 prosent plasserer ansvar på begge aktørene.

Har e. coli-skandalen ført til at forbrukerne ønsker strengere matkontroll? Ja. Etter e. coli-saken er det flere enn i 2004 som mener matkontrollen er for svak. En av tre mener matindustriens matkontroll er for svak, men enda flere - 40 prosent - ønsker strengere kontroll i butikkene. Hver fjerde forbruker ønsker strengere offentlig matkontroll. Nesten ingen mener matkontrollen er for streng.

Hvor mener forbrukerne at hovedansvaret for matsikkerhet bør ligge?

Når forbrukerne må velge, plasserer 57 prosent hovedansvaret hos det offentlige (Mattilsynet), mens 36 prosent plasserer hovedansvaret hos markedsaktørene (butikker og produsenter). Bare 4 prosent mener at forbrukerne selv har hovedansvaret for matsikkerheten. I 2006 var det dobbelt så mange som i 2004, som mente hovedansvaret for matsikkerheten bør ligge hos markedsaktørene. Hvorvidt dette er en avspeiling av faktiske forhold, der opprettelsen av Mattilsynet i 2004 innebar en overføring av ansvar fra det offentlige til matindustrien, eller om dette skyldes skuffede forbrukere etter e. coli-saken, vet vi ikke.

1 Innledning med problemstillinger

Mens siste tiår har vært preget av en viss bekymring for matsikkerheten i de fleste andre land i Europa, har den store majoriteten av norske forbrukere holdt fast ved sin sterke tillit til at maten i Norge trygt kan spises. Denne sterke norske tilliten kan kanskje forklares med at norske forbrukere fram til e. coli-skandalen, har vært forskånet fra de store matskandalene som har herjet de fleste landene i Europa (kugalskap, dioksiner, etc). Gjentatte studier har vist at norske forbrukere har hatt svært høy tillit til matsikkerheten sett i forhold til forbrukere i andre land^{1, 2}.

I løpet av januar/februar 2006 ble imidlertid de seks første tilfellene av alvorlig nyresvikt (HUS) på grunn av e. coli-bakterien meldt til Folkehelseinstituttet. Etter intervjuer med de smittede familiene ble Mattilsynet 24. februar informert av Folkehelseinstituttet om at kjøttdeig fra Gilde var den mest sannsynlige smitekilden. Gilde trakk med en gang tilbake alle kjøttdeigprodukter som kunne utgjøre noen risiko, til sammen 78 tonn. Fredag 10. mars døde en fire år gammel gutt av nyresykdommen. Nye intervjuer med e. coli-ofrenes familier helgen 18-19. mars utpekte morrpøles fra Terina Sogndal som ny mulig smittekilde. Noen dager senere bekreftes at Gilde Sognemorr fra Terina er smitekilden, og 100 tonn spekeemat trekkes tilbake. Veterinær-instituttet konkluderte 5. april med at kjøttdeigen fra Gildes anlegg på Rudshøgda likevel ikke hadde noe med e. coli-utbruddet å gjøre. Pr. 29. april rapporterer Aftenposten om at det totalt ble registrert 18 e. coli-smittede personer, hvorav en døde av komplikasjoner under behandlingen³.

Dette var bakgrunnen for at Sifo, på oppdrag fra Forbrukerrådet, fikk gjennomført en egen telefonstudie (Norstat Norge As) blant 1000 norske forbrukere over 15 år i perioden 19. – 27. april. Dette er altså *etter* at kjøttdeig ble renvasket for mistanke (5 april), og at spekepølse eller Sognemorr fra Terina ble utpekt som smitekilden som tok livet av den fire år gamle gutten og ga flere barn nyresvikt. Men dataene ble samlet inn *før* det ble kjent at tre av Gildes anlegg hadde sendt ut til butikkene 1,4 tonn spekeprodukter som skulle vært destruert.

1.1 Problemstillinger

I samarbeide med Forbrukerrådet har vi blitt enige om å belyse følgende forhold:

- Tillit til mat før og etter e. coli-utbruddet
- Har e. coli-skandalen gått ut over tilliten til kjøtt generelt, og til kjøttdeig og spekepølse spesielt?
- Har vi blitt mer skeptiske til 'det norske' etter e. coli-skandalen?

¹ Berg, L (2000) Tillit til mat i kugalskapens tid. Sifo-rapport 5-2000. Sifo, Oslo.

² Poppe, C & U. Kjærnes (2003): Trust in Food in Europe. A Comparative Analysis. Professional Report No. 5 – 2003, Sifo, Oslo.

³ www.mattilsynet.no, www.gilde.no, www.aftenposten.no

- Har e. coli-skandalen bidratt til at forbrukerne endret praksis i forhold til mat hygiene?
- Har e. coli-skandalen bidratt til endrede matvaner?
- Hvem spiser mindre kjøttdeig, spekepølse og hamburgere?
- Hvem tror du vil fortelle sannheten? Og hvem fortalte sannheten?
- Hvordan vurderes ulike aktørers informasjon til forbrukerne under krisen?
- Hvordan vurderer forbrukerne ulike aktørers håndtering av krisen?
- Hvor plasserer forbrukerne ansvaret for e. coli-skandalen?
- Har e. coli-skandalen ført til at forbrukerne ønsker strengere matkontroll?
- Hvor mener forbrukerne at hovedansvaret for matsikkerhet bør ligge?

1.2 Tidspunktet for datainnsamlingen

Hensikten med studien var å undersøke hvordan norske forbrukere reagerte på e. coli-skandalen, og hvordan de vurderte ulike aktørers håndtering av skandalen. For tolkningen av materialet er det uheldig at datainnsamlingen skjedde før Gilde gjorde sin siste glipp, sende ut på markedet produkter som ikke skulle vært sendt ut. Vi vet ikke hvorvidt og eventuelt hvordan 'bindestreksglippen'⁴ kan ha påvirket forbrukernes vurderinger. Aftenposten (29. april 2006) drøfter saken i et stort oppslag rett etter at fadeseen er oppdaget. Mens Forbrukerrådets direktør mener dette enten er 'århundrets uflaks' eller skyldes en stor systemfeil, går Fremskrittspartiets næringspolitiske talsmann bombastisk ut og mener i følge A-posten at ledelsen i Gilde må gå, mens leder i Stortingets helsekomité (også Frp) siteres på at 'Gilde har stelt i stand så mye rot at folkehelsen er i fare'. Gilde legger seg nok en gang flat og beklager det som aldri skulle ha skjedd, og Gildes konsernsjef ber Veritas granske selskapets kvalitetsrutiner.

Vi er naturligvis her mest opptatt av hvordan vanlige forbrukere reagerte. I nevnte oppslag ble også vanlige forbrukere sitert på sitt svar til spørsmålet: Unngår du Gilde-produkter? Slik svarer de:

-Nei, det er så teit! Hele denne saken er så utrolig overdrevet, jeg synes det bare er tull. Det var jo bare snakk om en produksjon. Kanskje jeg unngår det litt hvis jeg akkurat har sett et innslag på nyhetene..... (Kvinnelig forbruker 25 år fra Kristiansand, sitert i Aftenposten 29. april 2006).

- Ja litt. Hvis det ikke er noe annet alternativ, kjøper jeg fortsatt Gilde, men man ser jo bevisst etter andre merker. Jeg synes litt synd på dem nå, det er kanskje litt ufortjent noe av dette bråket. Selv om de har dummet seg ut ganske mye i det siste. Men om en måned er nok dette glemt igjen, akkurat som med SAS. (Mannlig forbruker 68 år fra Bergen, sitert i Aftenposten 29. april 2006).

Dersom disse forbrukerne er representative, vil en eventuell mistillit og boikott rettet mot Gildes produkter antageligvis snart være avsluttet og glemt.

⁴ I stedet for å nevne særskilt alle produktnumrene adskilt med komma, ble det brukt bindestrek mellom første og siste produktnummer som i følge føre-var-prinsippet ikke skulle ut til butikkene. Noen anlegg misforsto dette til at det bare var første og siste produktgruppe som skulle holdes tilbake. Dermed gikk over ett tonn kjøttvarer ut til butikkene selv om de var produsert på samme anlegg som Sognemorr-pølsa, som prøver viste hadde inneholdt e. coli-bakterien.

1.3 Salgstall fra perioden

Det er rimelig at slike hendelser påvirker kjøttsalget. AC Nilsen meldte 8. april om endrede matvaner under e. coli-skandalens forløp: I mars gikk salg av kjøttdeig – ikke uventet – ned med 26 prosent sammenlignet med en gjennomsnittlig salgsmåned. Ferdigprodukter som hamburgere og karbonader viste tilsvarende nedgang, mens blandingsprodukter i form av pølse økte i omsetning. Det ble særlig spist mer av dypfryste fiskeprodukter (29 %) og fersk fjærkre (særlig kylling) (32 %)⁵. Samlet kan dette tyde på at vi i vårt materiale vil finne en nedgang i tillit til spesielle kjøttprodukter, og at andelen som har endret spisevaner er betydelig.

1.4 Meningsmålinger fra e. coli-saken:

Norges bondelag gjennomførte en telefonsurvey i februar/mars, der omtrent halvparten av respondentene ble oppringt før, mens resten ble oppringt etter at e. coli-skandalen var et faktum. I følge Nasjonen viste resultatene at tilliten til norsk mat kun sankt med 4 prosentpoeng i perioden, fra 83 til 79 prosent⁶. Det refereres også at norske forbrukeres tillit til maten i Europa og til mat i land enda lenger unna, er langt lavere. Dette spørsmålsdesignet er tidligere stilt for Sifo i 1999 (Norsk Gallup As i Norge, England og Belgia) og i 2001 (Opinion As. i Norge, Comcon-SPb i St.Petersburg og Gallup-København i Danmark) Den opprinnelige hensikten med spørsmålsbatteriet var å undersøke betydningen av nærhet for forbrukernes tillit. Det viste seg at ikke bare norske forbrukere, men selv forbrukere i Belgia under dioksin-krisen 1999, forbrukere i England under kugalskap-skandalen og i Russland med et stort 'fake-food' problem oftere hadde tillit til maten i hjemlandet enn til maten i andre europeiske land. Vi fant med andre ord støtte for at 'norsk' selger best i Norge, 'russisk' selger best i Russland, og 'dansk' selger best i Danmark, etc., uansett situasjonen på matmarkedet⁷.

På oppdrag fra Aftenposten har Norsk Respons stilt spørsmål til et representativt utvalg av forbrukere om norsk kjøtt er trygt å spise. De konkluderer i sin overskrift med at 'E. coli ga ikke avsmak' og viser til at 77 prosent hadde 'svært stor' eller 'stor' tiltro til at norsk kjøtt er trygt å spise⁸. Lignende spørsmål er tidligere stilt i flere Sifo-studier: Både i 1999 og i 2001, den gang norske forbrukere var tilskuere til matskandaler i andre land, men hadde stor tiltro til matsikkerheten i Norge, fant vi at 83/84 prosent mente kjøtt var 'stort sett trygt å spise'⁹, og i 2004 svarte 73 prosent at kjøttdeig var 'stort sett trygt'⁷. Norsk Respons har imidlertid brukt en femtrinns skala, mens Sifo-resultatene er basert på en enklere tre-trinns skala. I studien som presenteres i denne rapporten, har vi imidlertid stilt spørsmålet om tillit til mat på samme måten som Sifo har gjort tidligere. Vi må likevel fortsatt ta hensyn til at svarprosenten påvirkes av spørsmålsrekkefølge og i hvilken sammenheng spørsmålene inngår i. Sammenligninger av slike resultater må derfor uansett tolkes med forsiktighet og særlig 'fingerspitzgefühl'.

Mens den refererte nedgangen i salgstall kan tyde på en redusert tillit til mat i Norge, er de gjengitte meningsmålingene mer usikre. I det følgende skal vi sammenligne resultater fra e. coli-perioden med tilsvarende og mest mulig sammenlignbare data fra tidligere Sifo-studier^{1,7,9&10}. Vi kan dermed undersøke om forbrukernes tillit til mat - og til institusjonene

⁵ ACNilsen, Scan Track, Dagligvare, 4, pr. 2 april

⁶ www.nasjonen.no, publisert 19 april 2006

⁷ Berg, L. (2005): Tillitens triangler. Om forbrukertillit og matsikkerhet. Fagrapport Nr. 1 – 2005, Sifo, Oslo.

⁸ www.aftenposten.no/helse/article1275243

⁹ Berg, L. (2001): Norske forbrukeres forhold til matsikkerhet i 1999 og 2001. Oppdragsrapport nr. 20-2001, Sifo, Oslo.

¹⁰ Lavik, R. & I. Kjørstad (2005): Kjøtt, holdninger og endring 1997 til 2004. Oppdragsrapport nr. 5 – 2005, Sifo, Oslo.

rundt - har blitt redusert i perioden, eller om tilliten til mat og 'det norske' fortsatt er bunnsolid.

2 Metode

Spørreskjemaet som er benyttet i 'e. coli 2006' studien er i noen grad satt sammen av spørsmål som er stilt i tidligere studier, mens andre spørsmål er spesielt knyttet til e. coli skandalen. I dette notatet sammenlignes situasjonen under e. coli skandalen særlig med Sifo-studier foretatt i 1999, 2001 og 2004^{1,7&9}. Men også resultater fra rapporten *Kjøtt, holdninger og endring* 1997 til 2004¹⁰ vil bli benyttet. Datamaterialene, representative utvalg av norske forbrukere 15 år og eldre, er innsamlet gjennom telefonintervjuer (CATI), basert på tilfeldig valgte numre og 'last birthday'-prinsippet (konsekvent den som sist/først hadde bursdag i husstanden skal besvare spørsmålene). 1999-materialet er innsamlet av Gallup, 2001 og 2004 materialet er innsamlet av Opinion, mens 2006 materialet er innsamlet av Norstat. Skjemaene fra de fire årene har inneholdt noen like og noen forskjellige spørsmål. De tre første skjemaene var på omtrent 15 minutters intervjuetid, mens årets skjema var ca. ti minutter langt. Det ble etterstrebet at innsamlings metode og teknikk var mest mulig lik.

Likevel er det alltid litt problematisk å sammenligne resultater fra ulike undersøkelser. F.eks. har det vært vist at spørsmålets plassering i spørreskjemaet kan påvirke svarmønsteret. Jeg tror imidlertid at slike feilkilder blir mindre jo enklere, mer konkrete og utvetydige spørsmålene er. Problemet med kompliserte spørsmål er at mange respondenter vil svare selv om de ikke vet, ikke forstår, ikke har tenkt over, eller er usikre på hva de mener.

Måten spørsmålene er utformet kan naturligvis påvirke svarmønstrene. Det er derfor svært viktig å utarbeide nøytrale spørsmål og spørsmålsbatterier. I en sak som e. coli-skandalen, der standpunkt og meninger kan påvirkes av både fornuft og følelser, er det svært viktig å prøve å holde en mest mulig nøytral profil. I spørreskjemaet bruker vi for eksempel gjennomgående e. coli-saken eller e. coli-utbruddet, og ikke e. coli-skandalen eller e. coli-krisen. I rapporten, derimot, benyttes alle benevnelsene i teksten.

Det er alltid en fare for at materialene er skjevfordelt, fordi enkelte grupper i befolkningen i mindre grad enn andre vil delta i slike spørreskjemaundersøkelser. Kvinner er for eksempel som regel mer villige enn menn til å stille opp i spørreskjemaundersøkelser. I analysene som følger er materialene vektet/stratifisert slik at kjønnsfordeling, aldersfordeling og geografisk bakgrunn gir et landsrepresentativt bilde. Fordi stadig flere i dag har mobiltelefon, er 70 prosent av respondentene i 2006 materialet kontaktet på sin fast-telefon, mens 30 prosent er kontaktet på sin mobiltelefon. Tabell 1 viser hvordan de responderende vektete utvalgene fordeles seg på ulike kategorier.

Tabell 1: Fordeling på ulike kategorier i de vektete utvalgene:

	1999	2001	2004	2006
Antall respondenter 18-80 år	1001	1001	1000	917
Antall respondenter 14-89 år	1001	1001	1000	1000
Innsamlingsbyrå	Norsk gallup	Opinion as	Opinion as	Norstat Norge as
Dato for innsamling	Høst	17.-23. april	1.-10. juni	19.-27. april
Netto-netto svarprosent	43	56	42	24
Kvinner(ikke-vekt i parentes)	51 (58)	51 (59)	51 (61)	51 (50)
Menn (ikke-vekt i parentes)	49 (42)	49 (41)	49 (39)	49 (50)
Under 30 år	23	23	20	18
30 – 44 år	29	29	29	31
45 – 59 år	23	23	26	29
60 – 80 år	26	26	25	23
Har barn under 18 år	36	38	38	42
Har barn under 12 år				33
Høyere utdanning	37	44	42	45
Oslo				13
Storby (over 50.000)				20
Småby (5.000 – 50.000)				22
Tettsted				22
Landsbygd				24

2.1 Operasjonalisering av tillit

Direkte tillit til mat

I spørreskjemaet ble respondentene spurt om hvorvidt de mener fjorten spesifiserte matvarer er helt trygt - eller ikke helt trygt - å spise. Gjennom å summere matvarene respondentene mener de trygt kan spise og matvarene de mener er utrygge, får vi et mål eller en indeks som avspeiler deres direkte tillit/mistillit til mat.

Tillit til aktører på matområdet

Vi har også stilt spørsmål som indirekte sier noe om forbrukernes tillit til de mest sentrale aktørene på matområdet, gjennom å vurdere sannhetsgehalten i informasjonen de har formidlet.

Måling av tillit basert på vurdering av en hypotetisk matskandale

I 1999 ba vi respondentene ta stilling til en hypotetisk matskandale for å måle forbrukernes tillit til ulike aktører. Spørsmålet ble stilt på følgende måte: *Tenk deg at det oppstår en matskandale knyttet til kylling produksjon i Norge. I hvilken grad tror du følgende personer eller organisasjoner vil fortelle deg hele sannheten, bare deler av sannheten eller helst vil holde informasjon tilbake?* Respondentene vurderte forventet sannhetsgehalt fra bøndene, matindustrien, offentlige myndigheter generelt, næringsmiddelkontrollen, dagligvarekjedene, politikerne, media og forbrukerrådet.

Måling av tillit basert på vurdering av en konkret matskandale

I årets skjema har vi bedt respondentene ta stilling til en konkret matskandale: *I forhold til e. coli-saken: Mener du følgende organisasjoner eller instanser har fortalt hele sannheten, bare deler av sannheten eller først og fremst holdt informasjon tilbake?*

Mens vi i 1999 spør etter respondentenes vurdering av Matindustrien, spør vi i 2006 etter respondentenes vurdering av Gilde. Det er godt tenkelig at resultatet for 1999 ville gitt høyere

tillit dersom vi ba om vurdering av Gilde og ikke matindustrien. I perioden har også Mattilsynet skiftet navn fra Næringsmiddeltilsynet til Mattilsynet, og fusjonert med blant annet tidligere Dyrehelsetilsynet. Mens det hypotetiske spørsmålet i 1999 mener å måle tillit til ulike instanser ut fra hvorvidt man mener disse ville fortelle hele sannheten eller ikke, er det faktiske spørsmålet i 2006 ment å være en vurdering av de samme instansers troverdighet basert på vurdering av en faktisk hendelse.

Troverdighets-spørsmålet fra den aktuelle e. coli-saken påvirkes naturligvis av hvor sentrale de ulike aktørene sto i krisen, og hvorvidt de eide informasjonen eller ikke. Mens Gilde og Mattilsynet satt inne med førstehåndinformasjon, vurderes media, Forbrukerrådet og politikerne som formidlere av informasjon. Instansenes forhold til informasjonen vil naturligvis påvirke respondentenes vurderinger.

Tillitstypologi

Hvorvidt det er trygt å spise maten har også sammenheng med hvor bevisst forbrukeren selv er i forhold til matsikkerhet. Det kan derfor være vanskelig å skille klart mellom følelsen av tillit på den ene siden og praksis på den andre. Praksis kan være *tillitskapende*, eller den kan være preget av tillit, dvs. *tillitsfull*. Men praksis kan også være preget av mistillit og fremstår som engstelig eller *skeptisk*, eller den kan være irrasjonelt *dumdrstig* eller påtvunget og dermed preget av *makteløshet*. Samlet sett kan praksis påvirke tillitsnivået, samtidig som tillitsnivået kan påvirke praksis. For den enkelte forbruker er praksis knyttet til mat, og følelse av tillit til mat, gjerne to sider av samme sak.

Ved Sifo har vi tidligere utviklet en tillitstypologi¹¹ bygget på både praksis og følelsen av – eller mangelen på – tillit og trygghet. Refleksiviteten, eller hvorvidt forbrukeren er bevisst og reflektert i sitt forhold til mat eller ikke, måler vi gjennom å stille spørsmål ved i hvilken grad forbrukeren *velger det han eller hun mener er sunt i sitt daglige kosthold*. Med andre ord om praksis preges av refleksjon. Dimensjonen tillit – mistillit måler vi gjennom å stille spørsmål ved om den enkelte *føler seg trygg på at den maten de kjøper ikke er skadelig for seg eller sin families helse*¹².

Kryssing av de to variablene gir fire tillitstyper: *Ikke reflektert tillit* (kalt de naive): Ikke oppvakt av å velge sunt i sitt daglige kosthold, men føler seg likevel trygg på at maten ikke er skadelig. *Reflektert tillit* (kalt de fornuftige): Velger sunt i sitt daglige kosthold og føler seg trygg på at maten ikke er skadelig. *Reflektert mistillit* (kalt de skeptiske): Velger sunt i sitt daglige kosthold, men føler seg likevel ikke trygg på at maten de får i seg ikke er skadelig. *Ikke-reflektert – eller fortrent - mistillit*: På direkte spørsmål engster de seg for at maten kan være helseskadelig, men de handler ikke sunt i det daglig kosthold.

2.2 Måling av preferanser for vegetarmat, økologisk mat og norskprodusert mat.

Måling av andel vegetarianere er basert på spørsmålet; Er du helt eller delvis vegetarianer? Spørsmålet er stilt identisk i 1999, 2001, 2004 og i år. I presentasjonen har vi slått sammen de som har svart positivt at de enten er 'helt' eller 'delvis' vegetarianere. I årets studie er spørsmålet stilt ganske tidlig i skjemaet, for at ikke andre spørsmål skal få påvirke andel vegetaria-

¹¹ L. Berg (2000): Tillit til mat i kugalskapens tid. Sifo-rapport nr. 5-2000, Sifo, Oslo./L. Berg (2004): Trust in Food in the Age of Mad Cow Disease. Appetite. Volume 42, February 2004.

¹² Disse spørsmålene er hentet fra M. Wandel (1997): Mat og helse. Forbrukeropfatninger og strategier. Sifo-rapport nr. 5-1997, Sifo, Oslo.

ner (slik det gjorde i en studie om dyrevelferd, der svarmønsteret tydet på at en del ble vegetarianere i løpet av intervjuet!).

Andel som foretrekker norskprodusert mat og andel som foretrekker økologisk mat er i årets studie basert på hvor enig eller uenig – på en femtrinns skala - respondentene sa seg i følgende utsagn: *Jeg spiser helst mat som er økologisk dyrket. Og: Jeg foretrekker mat som jeg vet er produsert i Norge.* I tidligere studier er respondentene kun spurt om de er 'helt enig', 'delvis enig' eller 'uenig' i de samme utsagnene. I dette notatet sammenlignes de som har svart 4 eller 5 på femtrinnskalaen med de som de foregående årene svarte at de var enige i utsagnene.

2.3 Sammenligning over tid 1999, 2001, 2004 og 2006

Grunnen til at vi ønsker å sammenligne resultatene samlet inn under e. coli-skandalen 2006 med resultater fra tidligere studier, er antagelsen om at hendelser på matområdet påvirker forbrukernes forhold til matsikkerhet. Før vi skal se på endringstendenser i materialet skal vi derfor kort repetere hva som preget matfeltet i mediebildet rundt de tre datainnsamlingsperiodene:

1999

Da 1999 materialet ble samlet inn, var Europa preget av store matskandaler: Kugalskap (BSE) skandalen herjet fremdeles i England og dioksinskandalen pågikk i Belgia. Dioksinskandalen skyldtes at profittsøkende aktører hadde brukt spill-olje til å drøye dyrefôr. Dioksiner i mat kan selv i små mengder være skadelige og gi skader på nervesystemet, gi nedsatt immunforsvar og økt risiko for kreft. I likhet med BSE infisert kjøtt kan dioksiner i mat verken sees, luktes eller smakes, og gir heller ingen umiddelbare reaksjoner. I Belgia førte dioksinskandalen til at alt fjærkre og alle matvarer som inneholdt mer enn 2 prosent egg ble fjernet fra butikkhyllene. De belgiske forbrukernes mistillit rammet både mat og myndigheter etter at myndighetene ble beskyldt for å ha holdt tett om skandalen, som skal ha blitt oppdaget allerede i januar, mens EU ikke ble informert før mot slutten av mai. Skandalen resulterte i omfattende nasjonale handelsboikotter og både den belgiske handelsministeren og helseministeren måtte gå av.

2001

Mens strenge tiltak bidro til at spredning av dioksininfisert mat i Belgia ble stoppet, spredde kugalskap seg etter hvert til de fleste landene i Europa. *Den som leter finner*, sa den franske landbruksministeren. Da 2001 materialet ble samlet inn var det registrert kugalskap i Irland (579), Portugal (491), Sveits (366), Frankrike (251), Tyskland (24), Belgia (22), Nederland (9), Spania (8), Italia (2), Danmark (2) og Luxembourg (1), foruten England (179.338) (EU-kommisjonen 2001). Samtidig med datainnsamlingen i 2001, var media preget av enda en dyrehelseskandale med utspring i England: Munn og klovsyken. Også den resultat av kontaminert fôr¹³. Strenge tiltak for å hindre/begrense spredning nasjonalt og internasjonalt ble igangsatt, med massedestruksjon av dyr og strenge smittehygieniske tiltak. Norge var tidlig ute med å stenge grensene for import av kjøtt og melkeprodukter, også fra land der det ikke var oppdaget munn og klovsyke. Etter råd fra dyrehelsetilsynet iverksatte den norske landbruksministeren strengere smittevern tiltak enn EU ellers.

2004

I 2004 var ikke matområdet preget av europeiske matskandaler tilsvarende situasjonen i 1999 og 2001. Viktig av året var at Statens næringsmiddeltilsyn, sammen med Dyrehelsetilsynet,

¹³ Det var foring med matavfall med opprinnelse fra Asia som startet munn- og klovsyke epidemien i Nord-øst England (Liven 2001: Hva vi lærte av munn og klovsyken. A-kronikk 16.07.01).

Landbrukstilsynet, De kommunale næringsmiddeltilsynene og Fiskeridirektoratets kontrollverk, ble samlet i én institusjon: Mattilsynet. Egne informasjonskampanjer kan ha bidratt til at norske forbrukere fikk økt bevissthet og kanskje styrket tillit til offentlig matkontroll.

Siden datainnsamlingen i 2001 var det i november 2002 oppdaget at Meny butikker ulovlig lagret kjøtt som var gått ut på dato, og at varer utgått på dato ble brukt i ferdigretter som ble solgt i butikkene¹⁴. Mange kunder følte seg lurte, men først og fremst var dette et pris-kvalitetsproblem. Vi tror ikke dette har påvirket 2004 materialet. Av større betydning for rammebetingelsene i 2004 var den fem uker lange transportarbeiderstreiken. Da dataene ble samlet inn var streiken over, men det var fortsatt mangel på en del varer i butikkene. Streiken rokket imidlertid neppe ved forbrukernes tillit til at maten de fikk kjøpt var trygg å spise.

Tiden før 2004-materialet ble samlet inn var også preget av Potet-debatten mellom ernæringssekspertene Fedon Lindberg og Kaare R. Norum som er uenige om hvor mange poteter vi bør spise, men enige om at vi bør spise mer fisk, frukt og grønt, mindre sukker og fett. Dataene ble samlet inn før de 147 WTO landene klarte å bli enige om å fjerne eksport subsidier på landbruksvarer, blant annet for at u-landsprodukter skal få bedre tilgang til markedene i de rike landene. Bøndene frykter at dette kan gi dyptgripende landbruksreformer.

2006

I tillegg til den alvorlige e. coli-skandalen, der hovedpunktene er gjengitt i innledningen, har matfeltet i 2006 vært noe preget av russiske anklager om dioksiner og tungmetaller i norsk oppdrettsfisk.

Perioden før e. coli-skandalen har også vært preget av risiko-scenarioer knyttet til forventet pandemisk fugleinfluensa. Det rapporteres om smittede fugler i stadig flere land, også i Sverige, men pr. mai 2006 fortsatt ikke i Norge.

Datainnsamlingen foregikk før det store salmonella utbruddet med 35 smittede personer (pr. primo juni 2006). Salmonella bakterien ble påvist i salami pølse produsert ved Grilstad Fabrikker i Trondheim

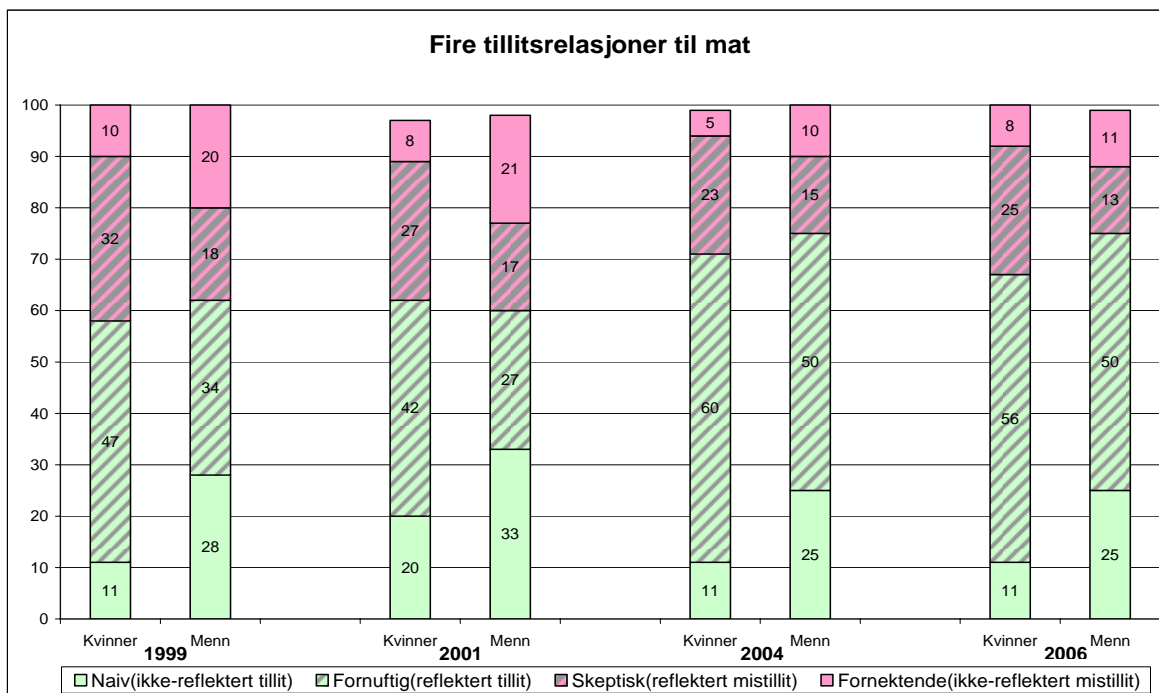
¹⁴ Dagsavisen 2004 : Kun én Meny-butikk ble i følge Dagsavisen ekskludert fra kjeden, og det rapporteres om én matforgiftet kunde.

3 Resultater: Tillit til mat før og etter e. coli-utbruddet

I 1999 ble forbrukertillit til mat i Norge sammenlignet med forbrukertillit til mat i Belgia (dioksin-skandalen) og England (BSE-skandalen), to land som var valgt ut pga sine store matskandaler. Det viste seg ganske riktig at forbrukere i Norge utmerket seg med langt høyere tillit til mat enn forbrukerne i England, og særlig enn forbrukerne i Belgia, som nettopp hadde gjennomlevd dioksin-skandalen, mens kugalskapen hadde vært kjent i England i flere år. Resultatene tydet også på at tilliten til mat blant norske forbrukere litt oftere enn i de andre landene kunne beskrives som ikke-reflektert, med andre ord flere forbrukere med et litt lykkelig, naivt eller godtroende syn på matsikkerhet. I alle landene var det – kanskje ikke helt uventet - signifikant flere ikke-reflekterte menn enn kvinner. Det ble utviklet en tillitstypologi basert på kombinasjon av en tillit - mistillit dimensjon og en reflektert – ikke-reflektert dimensjon knyttet opp mot praksis. Ved å krysse de to dimensjonene får vi fire mulige kombinasjoner; ikke-reflektert tillit (kalt naive), reflektert tillit (kalt fornuftige), reflektert mistillit (kalt skeptiske) og ikke-reflektert mistillit (kalt fornektende). Typologien viser til fire ulike hovedorienteringer forbrukere kan ha i forhold matsikkerhet.

Det er rimelig å tenke seg at e. coli-skandalen har bidratt til flere skeptiske forbrukere, mer likt mønsteret vi fant i Belgia og England i 1999. I første figur skiller vi på kjønn og viser andeler 'naive', 'fornuftige', 'skeptiske' og 'fornektende' kvinnelige og mannlige forbrukere i 1999, 2001, 2004, 2006 (se metodekapittelet for beskrivelse av matområdet de fire årene).

I figur 1 illustrerer grønt tillit, mens rosa illustrerer mistillit. De skraverte feltene illustrerer henholdsvis refleksiv tillit (fornuftig) og mistillit (skeptisk) og de ikke skraverte feltene illustrerer henholdsvis ikke-refleksiv tillit (naiv) og mistillit (fortrengt/fornektet mistillit).

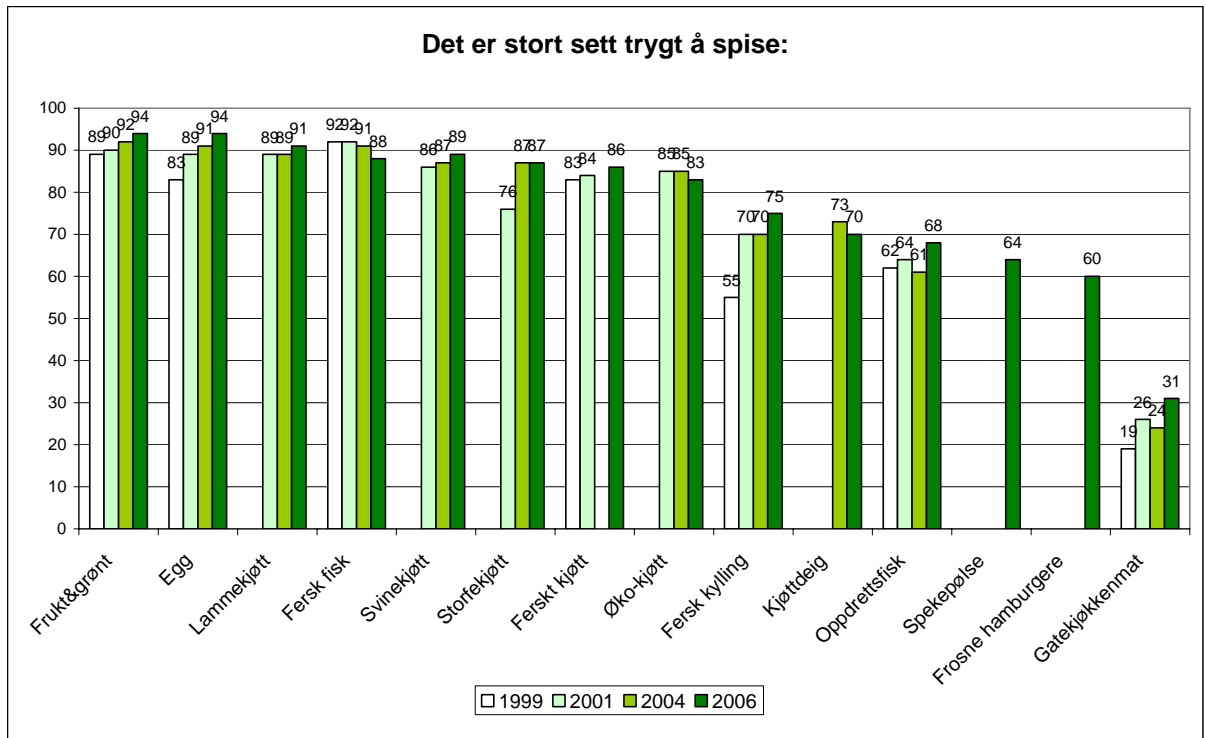
Figur 1: Fire ulike hovedorienteringer knyttet opp mot matsikkerhet blant kvinner og menn i 1999, 2001, 2004 og 2006: Ikke-reflektert tillit (naiv), reflektert tillit (fornuftbasert), reflektert mistillit (skeptisk), ikke-reflektert mistillit (fornektende eller fortrenget mistillit). Resultatene er vektet etter alder, kjønn og bosted. Kjønnsforskjellene sig. .01-nivå alle årene. Prosent. (N=1001, 1001, 1000, 917).

Hovedinntrykket fra figur 1 tyder ikke på at e. coli-skandalen har betydd særlig mye for forbrukernes tillitsrelasjoner til mat. Imidlertid kan det se ut som om det skjedde noe mellom 2001 og 2004. Dersom resultatene er reliable, kan det se ut som om refleksiviteten har økt mellom 2001 og 2004 (de skraverete feltene) og at økt bevissthet rundt det å velge mat som er sunn har bidratt til en generell økt tillit til mat. Alle årene viser de samme klare kjønnsforskjellene som vi fant i den komparative studien i 1999.

Fordelingene etter tillitstype i 2004 og 2006 er uventet like, tilnærmet identiske, noe som tyder på at e. coli-skandalen i liten grad har rokket ved forbrukernes hovedorientering i forhold til matsikkerhet. I neste figur skal vi imidlertid undersøke om utviklingen disse årene gir samme inntrykk når vi skiller på ulike matsorter, og spør direkte om respondenten mener det er stort sett trygt, eller ikke helt trygt å spise fersk fisk, kjøtt, ost, osv.

3.1 Har e. coli-skandalen gått ut over tilliten til kjøtt generelt, og til kjøttdeig og spekepølse spesielt?

En kanskje mer nøyaktig beskrivelse av forbrukernes tillit til mat kan også beregnes gjennom å knytte tillit til spesifikke matvarer. SIFO har siden 1999 samlet opplysninger om dette, riktignok med litt ulike matsorter, men tendenser og trender kan likevel lett la seg spore:

Figur 2: Andeler 18 – 80 år og bosatt i Norge som mener det er trygt å spise ulike matvarer i 1999, 2001, 2004, 2006. Resultatene er vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N= 1001, 1001, 1000, 917).

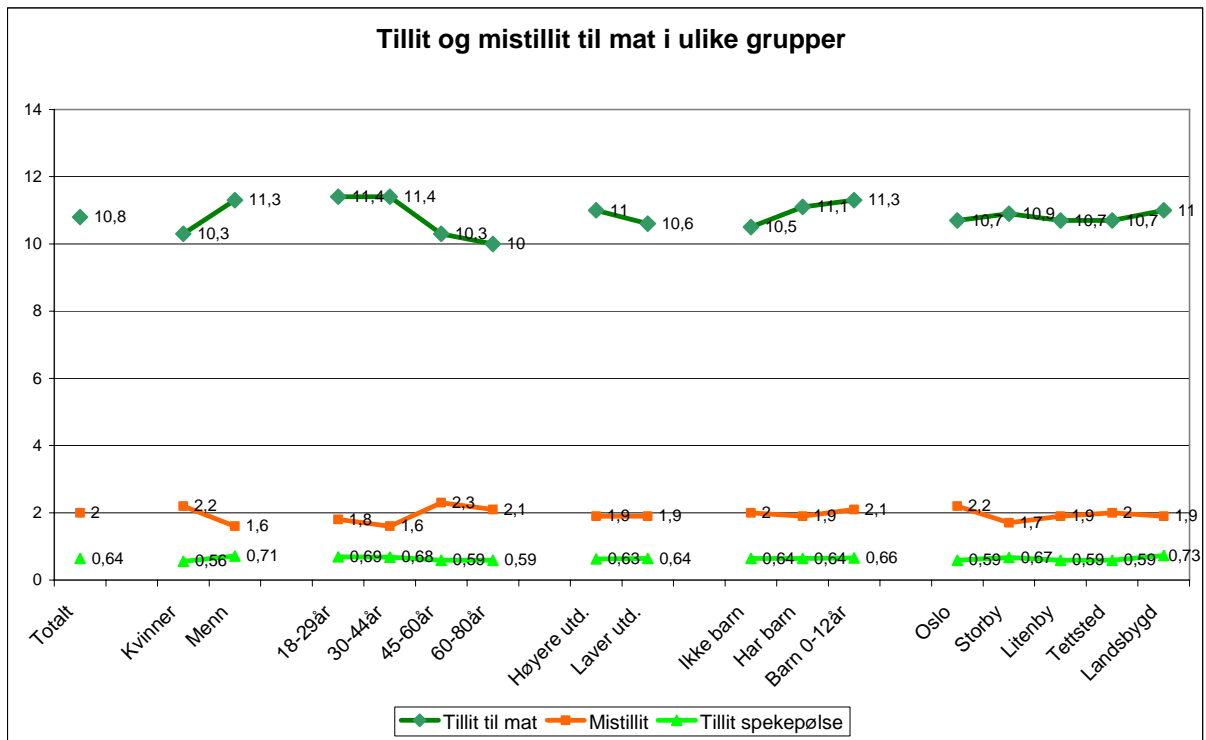
Hovedinntrykket fra figur 2 tyder heller ikke på at forbrukerne lot seg skremme til større skepsis mot matsikkerhet etter e. coli-skandalen. Resultatene kan nesten tvert i mot tyde på en noe oppsiktsvekkende trassig tillit på tross av det som skjedde: Selv om det skal mye til å øke prosentandeler som ligger opp mot 90 prosent, ser vi at andelen som har tillit til de fleste mat-sortene i hvert fall ikke har blitt mindre, men kanskje til og med økte i perioden:

Stadig flere, snart alle, mener det er stort sett trygt å spise frukt og grønt. Og andelen som mener det stort sett er trygt å spise egg – i det bortimot salmonella-frie Norge – har økt betydelig siden 1999. Lammekjøtt, fersk fisk og svinekjøtt oppfattes i alle årene vi har sett på som stort sett trygt å spise av de aller fleste (selv om e. coli-bakterien er sporet tilbake til fårekjøtt i spekepølse fra Terinas anlegg (Gildes datterselskap) på Tynset. I 1999 var det relativt sett ganske mange som var skeptiske til kylling, men denne skepsisen har fortatt seg, muligens som følge av at kugalskap og munn og klovsyke implisitt fremmet salg av fjærkre produkter. Vi spurte ikke etter tillit til storfekjøtt i 1999, men ser at andelen lå lavere i 2001 enn den gjør nå. Verken tilliten til fersk kjøtt, økologisk kjøtt eller kjøttdeig ser ut til å ha blitt påvirket av e. coli-skandalen. At ikke en gang kjøttdeig – selv om den ble frikjent som smittekilde – etter all omtale overhodet ikke har slått ut i lavere tillitsnivå (nedgangen fra 73-70 prosent er ikke signifikant) er kort og godt rart. Andelen som sier de har tillit til oppdrettsfisk – etter at media har opplyst oss om at russiske myndigheter ikke vil by russiske forbrukere norsk oppdrettsfisk – ser også ut til å ha økt. Igjen kan det se ut som om norske forbrukere besitter en type trassig tillit, som snarere vokser enn reduseres når den blir pirket borti.

Tillit til mat det tradisjonelt har knyttet seg stor skepsis til – gatekjøkkenmat – ser faktisk også ut til å ha økt, og den prosentvise økningen er klart statistisk signifikant. Vi har tidligere ikke spurt om tillit til spekepølse. Dersom tillit til spekepølse har ligget på samme nivå som i hvert fall kjøttdeig, som vi vel i hvert fall kan anta, er det noe større skepsis til spekepølse i dag enn før Sognemorr ble utpekt som smittekilde i e. coli-skandalen. Men det er fortsatt så mange som 64 prosent som mener det er stort sett trygt å spise spekepølse.

3.2 Hvem er skeptiske og hvem har tillit til maten?

Før vi går videre vil vi undersøke om det er spesielle grupper som utpeker seg som tillitsfulle eller skeptiske til matsikkerheten i 2006. Vi ser naturligvis også spesielt på tillit til spekepølse. I figur 3 har vi laget to indekser, basert på addering av antall matsorter den enkelte forbruker sier de mener er henholdsvis stort sett trygt (tillit) eller ikke helt trygt (mistillit) å spise. Fordi e. coli-bakterien først og fremst rammet små barn, vil vi undersøke om tillitsnivået påvirkes av om respondenten har barn i familien eller ikke. Vi vil også ta med bakgrunnsvariable som i tidlige studier ser ut til å ha betydning for forbrukernes oppfatninger om matsikkerhet.

Figur 3: Gjennomsnittlig tillit/mistillit til mat (Indekser 0-14), samt tillit til spekepølse (0-1) blant ulike grupper av forbrukere i Norge 2006. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Sig.forskjeller se fotnote¹⁵. Gjennomsnitt. (N=917)

Både tillits og mistillitsindeksen går fra 0 til 14, der 10,8 i gjennomsnittlig skår på tillitsindeksen betyr at forbrukerne i gjennomsnitt sier de har tillit til nesten elleve av de fjorten matsortene de ble bedt om å vurdere. Videre ser vi at av fjorten matsorter uttrykte forbrukerne i gjennomsnitt bare mistillit til to. Gjennomsnittmålet for spekepølse er basert på en 0-1 skala, og viser dermed andeler av forbrukerne som har tillit til spekepølse, som for alle ligger på 64 prosent (som det også framgikk av figur 2).

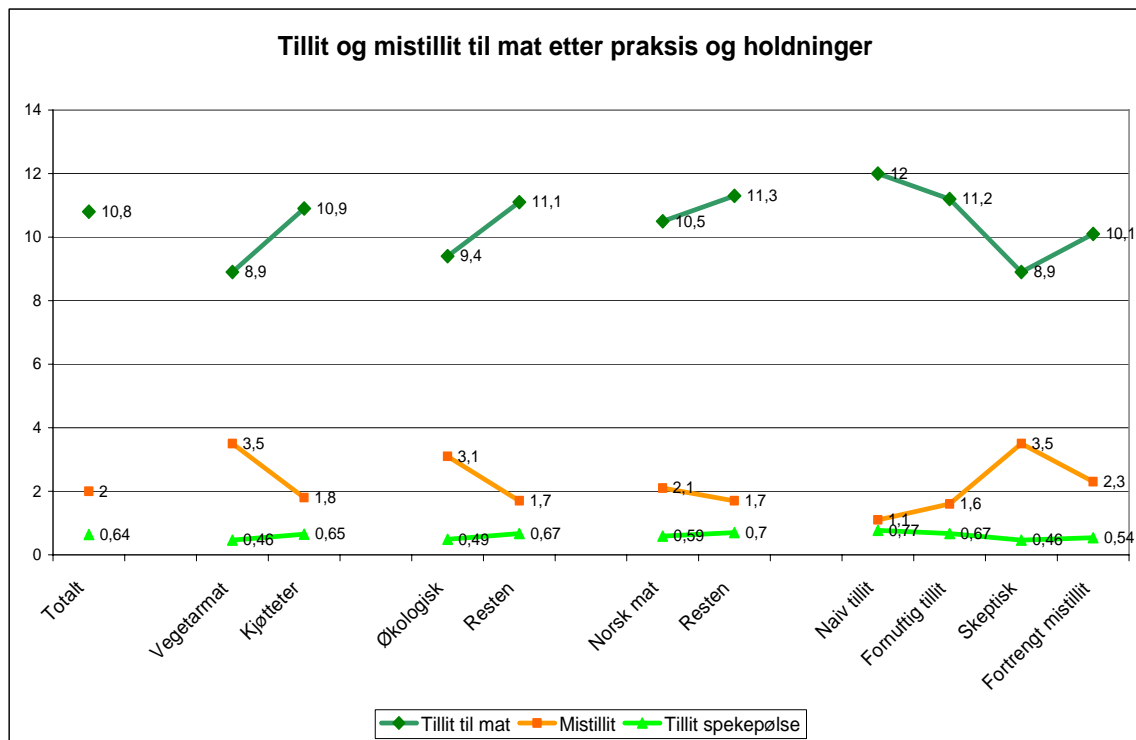
I likhet med veldig mange tidligere studier viser resultatene at kvinner oftere enn menn er skeptiske til matsikkerheten. Mens kvinner i gjennomsnitt er skeptiske til 2,2 av de 14 matvarene, er menn bare skeptiske til 1,6. Vi ser også at mens 71 prosent av mennene fortsatt mener det er helt trygt å spise spekepølse, er det langt færre, bare 56 prosent, av kvinnene som mener dette. Resultatene tyder også på at eldre forbrukere er mer skeptiske enn yngre forbru-

¹⁵ Tillit-index sig. forskjeller på .01.nivå for: kjønn, alder, ha barn/ikke barn, geografi.
Mistillit-index sig. forskjeller på .01.nivå for: Kjønn & geografi.
Tillit spekepølse sig. forskjeller på .01.nivå for: Kjønn & geografi.

kere, og at forbrukere i Oslo har lavere tillit til mat generelt og spekepølse spesielt enn særlig folk på landsbygda.

Fordi det først og fremst var barn som ble alvorlig rammet av e. coli-bakterien, hadde vi forventet at barnefamiliene i større grad enn andre hadde fått redusert sin tillit til mat generelt og til spekepølse spesielt. Merkelig nok finner vi ikke støtte for dette i materialet. Barnefamiliene viste faktisk signifikant noe høyere tillitsnivå generelt enn de uten barn. Ser vi på mistillit eller tillit til spekepølse, finner vi ingen signifikante forskjeller etter om respondentene har barn eller ikke.

Vi har også undersøkt tillitsnivået etter ulike holdninger og preferanser. Man kan for eksempel tenke seg at de mest skeptiske enten allerede var, eller kanskje som følge e. coli-skandalen kanskje har blitt vegetarianere eller tilhengere av økologisk mat. Utmerker de som er helt eller delvis vegetarianere og de som er tilhengere av økologisk mat seg med et lavere tillitsnivå til mat enn andre? Hvor store forskjeller er det i tillitsnivået til de med en 'skeptisk' versus 'naiv' hovedorientering til matsikkerheten?

Figur 4: Gjennomsnittlig tillit/mistillit til mat (Indekser 0-14), samt tillit til spekepølse (0-1) etter ulike praksis og hovedorientering i forhold til matsikkerhet. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Alle resultater er signifikante på minst .01-nivå. (N=917)

Hvis vi sammenligner resultatene i figur 3 og figur 4, ser vi at det er langt større forskjeller i tillit til mat når vi skiller på ulike holdninger og preferanser, slik det gjøres i figur 4, enn når vi skilte etter de vanlige bakgrunnsvariablene.

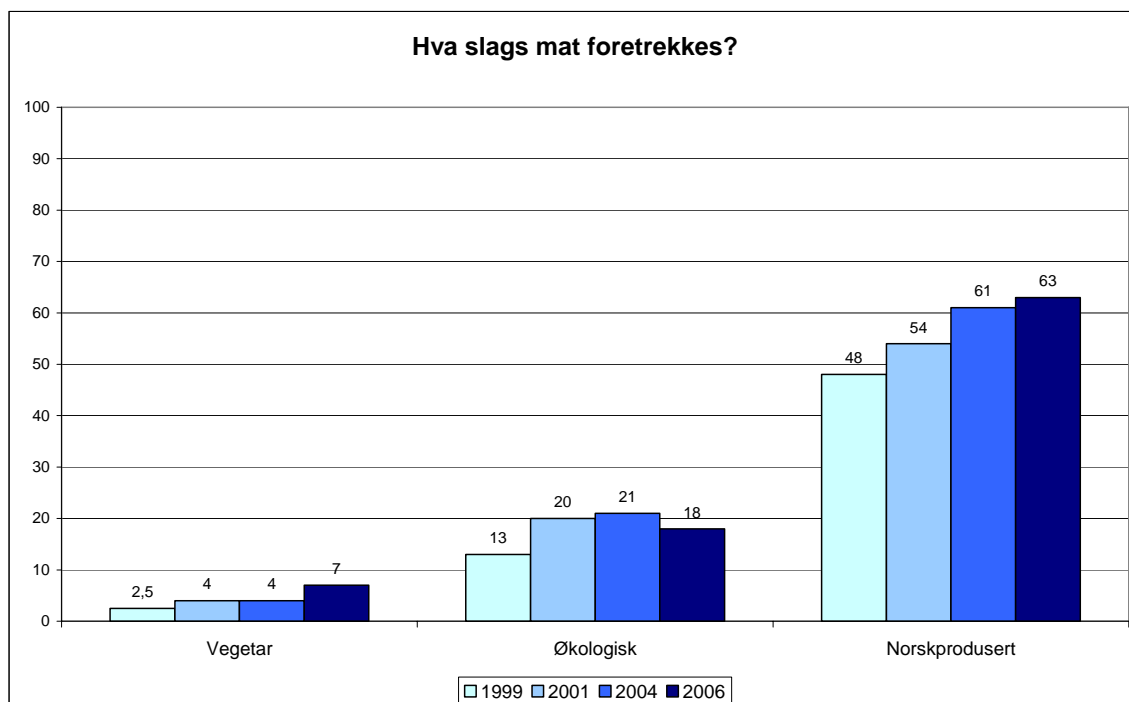
Det er særlig store forskjeller etter i tillitsnivået etter om forbrukerne sier de foretrekker vegetarisk mat og de andre. De som sier de er helt eller delvis vegetarianere (7%) mener i gjennomsnitt bare at det er stort sett trygt å spise ni (8,9) av de fjorten matsortene, mens resten mener det er stort sett trygt å spise elleve (10,9) av de fjorten matsortene. Vi ser også at de som foretrekker økologisk mat er mer skeptiske enn andre, og det er også de som foretrekker at maten skal være produsert i Norge. Resultatene tyder altså – rimelig nok – på at de som har tatt stilling, uansett om det viser seg gjennom preferanser for økologisk, vegetarisk eller norskprodusert mat, i gjennomsnitt er noe mer skeptiske enn de andre. Vi har også sett på tillitsnivået

etter tillitstypologien som ble presentert i figur 1, og vi ser ikke uventet at de vi har kaldt de skeptiske (reflektert mistillit) oftere enn andre gir uttrykk for at ulike matsorter ikke er helt trygt å spise, mens særlig de naive (ikke-reflektert tillit) i liten grad er skeptiske til matsikkerheten, også når den måles gjennom tillit til spesifikke matvarer.

3.3 Har vi blitt mer skeptiske til 'det norske' etter e. coli-skandalen?

Mye tyder på at matskandalene i Europa har vært møtt med større interesse for både økologisk mat og vegetarmat i de landene som har vært sterkest berørt. I den foran nevnte studien fra 1999 der forbrukere i Norge ble sammenlignet med forbrukere i land som hadde vært rammet av matskandaler, fant vi at norske forbrukere langt sjeldnere enn engelske og belgiske forbrukere beskrev seg selv som vegetarianere eller at de foretrakk økologisk mat. Mot 2,5 prosent i Norge, var det i England og Belgia ca 10 prosent som den gang beskrev seg som (helt eller delvis) vegetarianere. Og mens det blant norske forbrukere den gang var 13 prosent som foretrakk økologisk, var tilsvarende tall for England og Belgia 30 og 28 prosent. Tidligere studier kan tyde på at forbrukere i Norge har hatt et inntrykk av at norsk mat er mer 'naturlig og nesten-økologisk', sammenlignet med mat fra andre europeiske land. Matskandalene i Europa har kanskje også bidratt til svært høy tillit til norskprodusert mat.

Men har e. coli-skandalen bidratt til at disse trekkene har endret seg? Har vi fått flere vegetarianere og større interesse for økologisk mat? Selv om forbrukere i de landene vi har sett på i tidligere studier oftere har tillit til maten i hjemlandet enn i utlandet, uansett situasjonen for matsikkerheten, har norske forbrukeres tillit til norsk mat vært spesielt høy. Er det slik at denne tilliten til 'det norske' nå er rammet av e. coli-skandalen? Har e. coli-skandalen med andre ord bidratt til at norske forbrukere ser at heller ikke norskprodusert mat er risikofri?

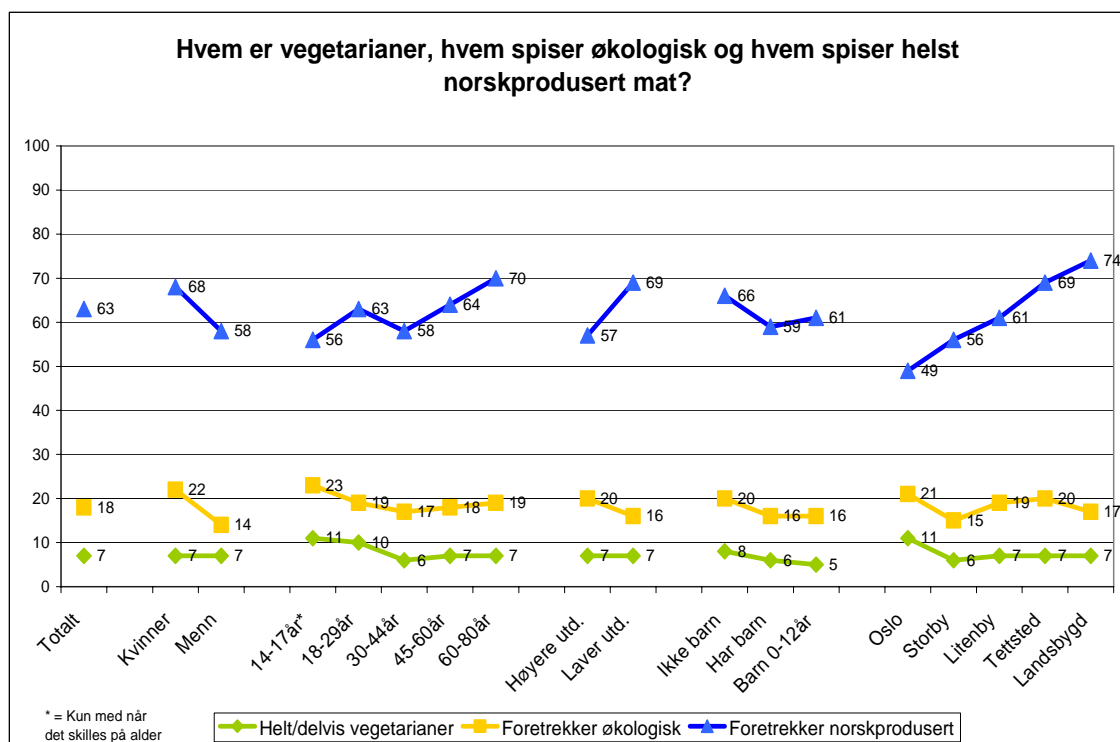

Figur 5: Andeler helt eller delvis vegetarianere, andeler som foretrekker økologisk mat, og andeler som foretrekker mat som de vet er produsert i Norge i 1999, 2001, 2004, 2006. Prosent. (N= 1001, 1000, 1000, 917)

Vi finner ikke støtte i materialet for at interessen for økologisk mat har økt som følge av e. coli-skandalen. Interessen har økt signifikant siden 1999, men i følge våre data finner vi ingen signifikant økning (eller endring) siste året. Heller ikke ser vi tegn til at e. coli-skandalen har bidratt til redusert tillit til 'det norske'. Tilliten til 'det norske' ser tvert imot ut til å være i fortsatt medvind¹⁶. Vi kan dermed forkaste begge antagelsene over.

Andelene som ser på seg selv som helt eller delvis vegetarianere ser imidlertid ut til å øke. Vi vet ikke om dette skyldes en pågående trend uavhengig av e. coli-skandalen, eller om e. coli-skandalen har bidratt til større skepsis rettet mot kjøtt og kjøttprodukter generelt. Vi kommer tilbake til endrede matvaner senere i notatet.

I denne rapporten ser vi kun på forbrukere i aldersgruppen 18-80 år, men for 2006 har vi også data for aldersgruppen ned til de som fyller 15 år i 2006 (69 respondenter). Det viser seg da at andelen blant de aller yngste er svært høy: hele 11 prosent i denne gruppen sier de er – ikke helt, men delvis, vegetarianere.

Figur 6: Forbrukere i Norge som sier de er helt eller delvis vegetarianere, at de helst spiser mat som er økologisk dyrket, og som foretrekker mat som de vet er produsert i Norge. Sig. forskjeller se fotnote¹⁷. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=917, 986 inkl. 14-17 år).

På tross av en sterk økning i målt andel som sier de er helt eller delvis vegetarianere, er fortsatt andelen lav, og det skal derfor mye til at vi finner signifikante resultater. Basert på tidligere studier er det likevel uventet at vi ikke finner kjønnsforskjeller. Det er som forventet at vi finner signifikante aldersforskjeller og at det er blant de yngste vi finner de fleste vegetarianerne. Som vist i figur 6 er det særlig i aldersgruppen 14-17 år vi finner mange som sier de er helt eller delvis vegetarianere. Vi ser også at andelen vegetarianere er spesielt høy i Oslo,

¹⁶ Verdiskalaen er imidlertid endret på begge disse variablene i 2006: Fra at respondene sa seg 'helt enig, delvis enig, eller helt uenig' i påstandene; ble respondentene bedt om å angi på en fem-trinns skala hvor enige eller uenige de var i utsagnene. I figuren vises andel 'helt enig' fra 1999, 2001 og 2004, og andeler som har angitt 4&5 på nevnte skala i 2006. Grunnen til dette skiftet i spørsmålsdesign, var hensyn til de andre spørsmålene i skjemaet.

¹⁷ Signifikante forskjeller på minst 5%-nivå for om man er vegetarianer eller ikke: Kun alder.

Signifikante forskjeller i andeler som foretrekker økologisk mat: Kjønn og alder.

Signifikante forskjeller i andeler som foretrekker norskprodusert mat: Kjønn, utdanningsnivå, har/har ikke barn, geografi.

sammenlignet med resten av landet. Kanskje skyldes dette at det å være vegetarianer er et urbant fenomen, noe som dermed også forklarer at vi har lavere andel vegetarianere i Norge enn i land som England og Belgia.

Det er flest signifikante forskjeller når vi ser på den store gruppen som foretrekker norskprodusert mat. Det er bemerkelsesverdig sterke og store forskjeller etter bosted. Vi ser at jo mer urbant, jo mindre opptatt er man av at maten helst bør være norsk. Mens en av to bosatt i Oslo sier de foretrekker norskprodusert mat, er det hele tre av fire av de som er bosatt på landsbygda som mener dette. I en tidligere studie fant vi at de som var spesielt opptatt av norskprodusert mat ofte begrunnet preferansen med at de støttet norske bønder, at de foretrekker kortfraktet mat, og at de regnet norsk mat som renere og mer naturlig en mat fra utlandet⁷.

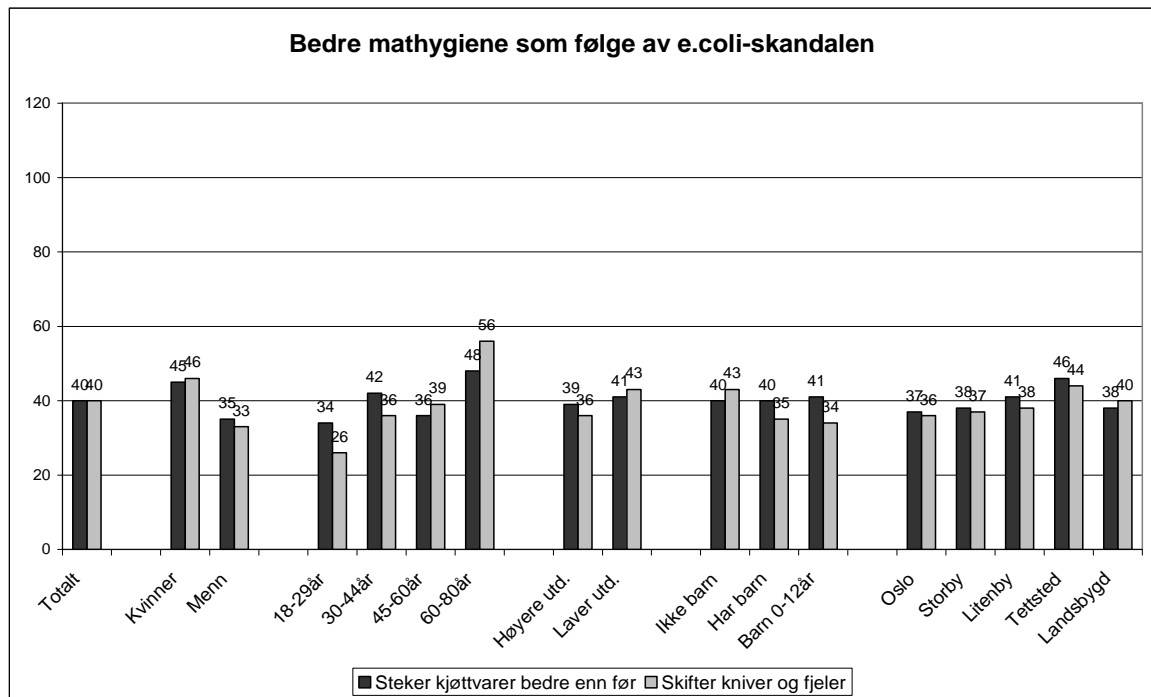
Som forventet viser figur 6 også at kvinner oftere enn menn både er opptatt av at maten er norskprodusert og at de foretrekker økologisk mat. Det er uventet at vi ikke også finner flere kvinner enn menn blant de som sier de er vegetarianere.

3.4 Har e. coli-skandalen bidratt til at forbrukerne endret praksis i forhold til hygiene?

Dataene vi har presentert i det foregående tyder på at forbrukerne har holdt fast ved sin høye tillit til mat, uten å la seg påvirke av e. coli-skandalen. Vi ser en liten tendens til at andelen som foretrekker vegetarkost kan ha økt, men vi vet ikke om dette er en trend uavhengig av e. coli-skandalen eller ikke.

Under e. coli-skandalen ble også forbrukernes eget ansvar i forhold til matsikkerhet trukket fram. Det ble for eksempel hevdet at mathygiene var blitt dårligere enn før, og at mange forbrukere ikke var klar over at man må vaske kniver og fjøler mellom bruk til ulike matprodukter for ikke å overføre farlige bakterier. Det er godt mulig at den høye tilliten til mat som vi finner i Norge har vært fulgt av et litt sløvt forhold til mathygiene. Mens salmonella faren i Danmark utløste kampanjer som bidro til å lære danske forbrukere en sikrere mathygiene med en sterk nedgang i salmonellasmittede som resultat, har kanskje e. coli-skandalen bidratt til at flere forbrukere i Norge gjennomsteker kjøttdeigen og ikke bruker samme, uvaskede kniv på kjøtt og salat? Respondentene ble bedt om å ta stilling til følgende utsagn:

- Som følge av e. coli-skandalen steker jeg nå kjøttvarene bedre enn før
- Som følge av e. coli-skandalen er jeg nå mer bevisst på å bruke forskjellige fjøler og kniver til ulike råvarer.

Figur 7: Andeler som steker kjøttvarer bedre enn før som følge av e. coli-skandalen, og andeler som er blitt mer bevisste på å bruke forskjellige fjeler og kniver til ulike råvarer. Signifikante forskjeller se fotnote ¹⁸. Prosent. Vektet etter alder, kjønn og bosted. (N=1000)

Figur 7 sier ingenting om hvor mange som vasker fjeler og kniver under matlaging i Norge. Bare hvor mange som rapporterer om *bedre* mathygieniske rutiner som følge av e. coli-skandalen. Hvis resultatene er valide og varer over tid, har e. coli-saken hatt *meget* stor effekt på mathygienen i Norge. Hele 40 prosent har svart positivt (krysset av på 4 eller 5 på en femtrinns skala) på de to utsagnene. Det er riktignok alltid en fare for såkalt 'yes-saying', når svaret avspeiler moralske størrelser, som for eksempel her renslighet. Imidlertid er spørsmålet stilt på en mest mulig nøytral måte: De som svarer bekreftende, sier samtidig at de tidligere hadde en kjøkkenhygiene som ikke var helt bra. Mens de som svarer benektende kan – men behøver ikke – allerede ha hatt en god kjøkkenhygiene før e. coli-utbruddet. Totalt sett regner vi derfor resultatene som rimelig valide.

Fordi vi må regne med at ikke alle var mathygienisk slomsete før skandalen, er dette svært høye andeler. Selv om vi må anta at kvinner var mer opptatt av mathygienen enn menn før e. coli-skandalen, er det likevel flere kvinner enn menn som sier de steker kjøttvarer bedre enn før og er mer bevisst på å bruke egne fjeler til ulike råvarer. Egne beregninger der vi ser svarene på de to utsagnene i sammenheng, forsterker dette bildet:

Tabell 2: Andel kvinner og menn som sier at de ikke endret hygieniske rutiner som følge av e. coli-saken, andeler som endret på ett av de to nevnte rutinene, og andeler som endret begge. Vektet etter alder, kjønn og geografi. Kjønnsforskjellene er signifikante på .01-nivå. Prosent. (N=916)

	Kvinner	Menn	Totalt
Hygienen som før	40	52	46
Steker bedre	14	15	14
Egne fjeler	15	13	14
Steker bedre og egne fjeler	31	20	26
	100	100	100

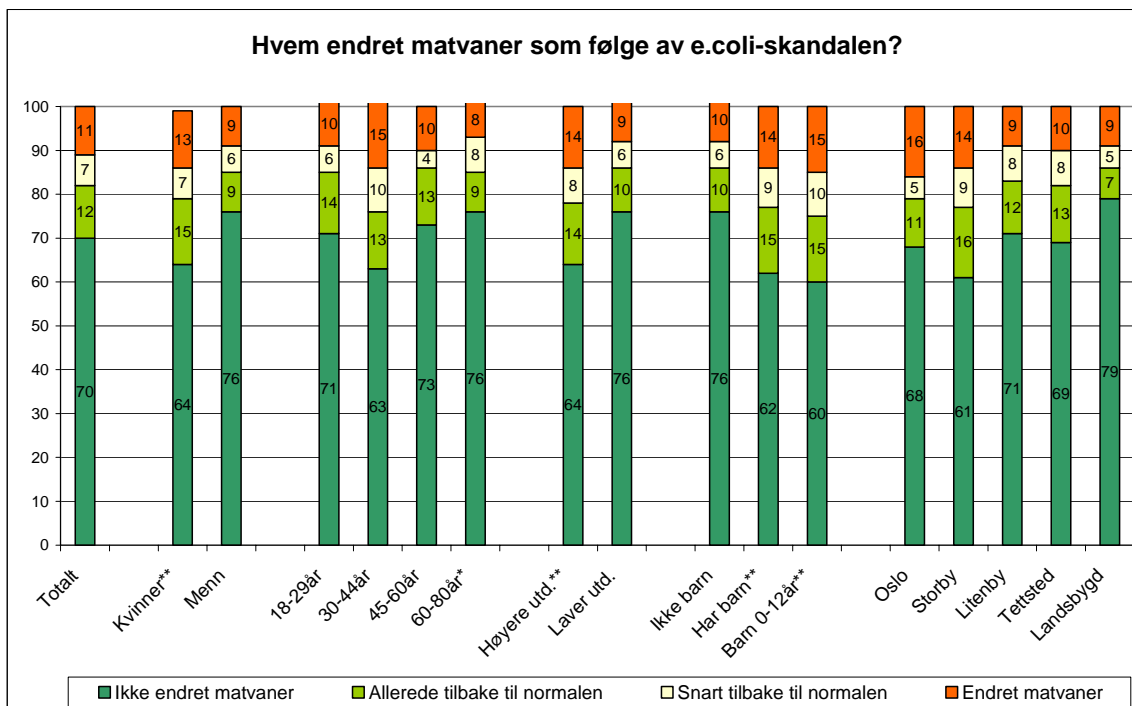
¹⁸ Signifikante forskjeller i stekevaner: Kjønn & alder.

Signifikante forskjeller på .01-nivå for bruk av kniver og fjeler: kjønn, alder, barn og utdanningsnivå.

Det er sjelden vi kan vise til så sterke endringstendenser i samfunnsvitenskapene. Dersom disse resultatene er varige over tid, har e. coli-saken i svært stor grad bidratt til å bedre kjøkkenhygiene i de tusen hjem. Mer enn annenhver kvinne – 60 prosent - sier seg enige i at de som følge av e. coli-saken enten nå steker kjøttvarene bedre enn før og/eller er mer bevisste på å bruke forskjellige fjeler og kniver til ulike råvarer. Også mennene har ifølge dem selv blitt mer oppmerksom på kjøkkenhygiene, nesten halvparten sier e. coli-saken har bidratt til endrede kjøkkenrutiner.

Tilbake til figur 7 ser vi videre at eldre forbrukere oftere enn yngre har latt seg påvirke til bedre kjøkkenrutiner av e. coli-saken. De som har barn, eller små barn har ikke endret sine rutiner mer enn andre, tvert i mot rapporterer barnefamiliene sjeldnere enn andre at de som følge av e. coli-saken har endret sine rutiner for bruk av fjeler og kniver i matlaging. Imidlertid, som nevnt, dette kan skyldes at småbarnfamiliene allerede var mer hygienisk bevisst enn andre før e. coli-skandalen. Siste signifikante forskjell i endringsmønsteret går på utdanning: De med lavere utdanning rapporterer oftere enn de med høyere utdanning at e. coli-saken har fått dem til å skille kniver og fjeler etter råvarer.

Vi har også spurt respondentene om de har endret sine matvaner – eller matkonsum - som følge av e. coli-skandalen, og eventuelt om de spiser mer eller mindre av et sett av oppgitte matvarer. De som oppga at de hadde endret sine matvaner ble i tillegg spurt om de allerede hadde vendt tilbake til matvanene fra før e. coli-saken, eller om de trodde de snart ville vende tilbake. I den første figuren viser vi andeler som sier at de endret sine matvaner i løpet av e. coli-saken, og hvor permanent endringen i følge dem selv ser ut til å være. Vi ser også på hvilke grupper som i størst grad ble trigget til å endre sine matvaner.

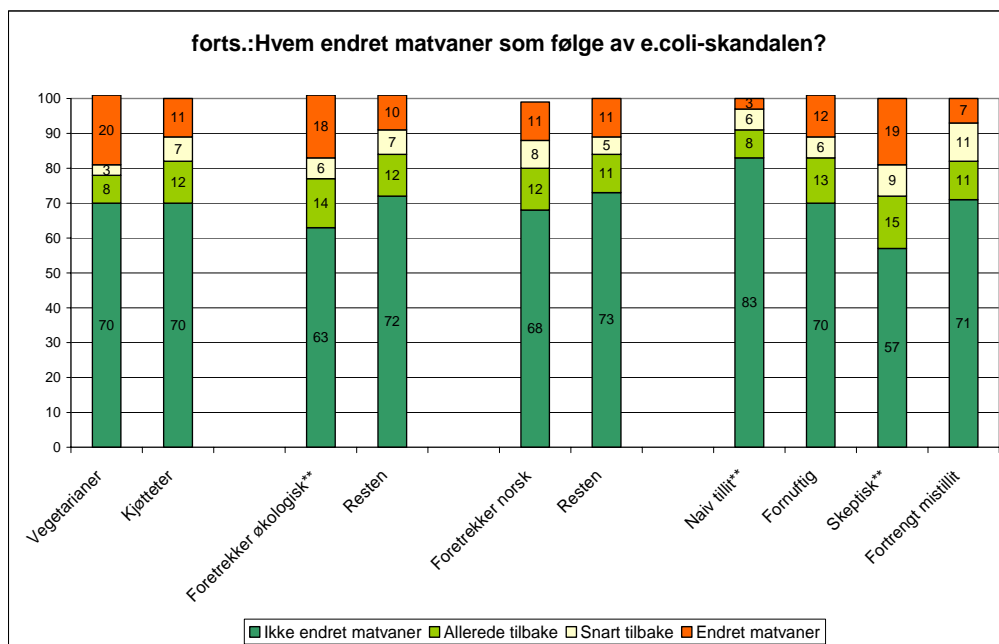
Figur 8: Andeler i ulike grupper som endret/endret ikke sine matvaner i løpet av e. coli-skandalen (Endret ikke, endret men har allerede vendt tilbake til gamle matvaner, endret men tror snart de vender tilbake til gamle matvaner, og permanent endrede matvaner. Vektet etter alder, kjønn og bosted. ** = sig. .01-nivå, * = sig. .05-nivå. (N=917)

Figur 8 viser at 70 prosent holdt fast ved sine matvaner gjennom e. coli-skandalen, mens tretti prosent rapporterer om endrede matvaner. Tolv prosent av disse er allerede tilbake til gamle matvaner, og i tillegg tror 7 prosent at de snart kommer til å vende tilbake til gamle vaner.

Dette innebærer at omtrent en av ti forbrukere – ifølge dem selv – har fått endrede matvaner som følge av e. coli-skandalen. Det er særlig kvinner, forbrukere med høyere utdanning og barnefamilier som har endret på hva de spiser, som følge av e. coli-skandalen.

I og med at det var små barn som særlig ble rammet av e. coli-bakterien, har vi vært spesielt opptatt av hvordan barnefamiliene har reagert på skandalen. Det var uventet at barnefamiliene – slik det har framgått av det foregående – ikke rapporterte om redusert tillit til mat, ikke reagerte med større tilbøyelighet til økologisk mat eller vegetarmat, og heller ikke var blitt mer opptatt av mathygiene enn andre. Her ser vi imidlertid at barnefamiliene utmerker seg med at 40 prosent, i motsetning til 26 prosent av de som lever i hushold uten barn, rapporterer om endrede matvaner.

Vi har sett at selv om tilliten til mat, målt gjennom respondentenes vurderinger av om det er stort sett trygt eller ikke å spise ulike matsorter, ikke har endret seg etter e. coli-saken, så finner vi store endringer i forbrukernes praksis: Mange er mer opptatt av mat hygiene og relativt mange har endret sine matvaner. Å endre sine matvaner er en type indirekte kritikk av matsikkerheten, der skepsisen til matsikkerhet løses gjennom endring av egen praksis. Andre måter å løse en skepsis rettet mot matsikkerheten er å bli vegetarianer, spise økologisk eller spise norskprodusert mat (sistnevnte er imidlertid en paradoksal løsning i forhold til e. coli-saken). I neste figur har vi derfor sett på endringstendenser etter ulike praksiser, og også etter forbrukernes grunnholdning i forhold til matsikkerhet:

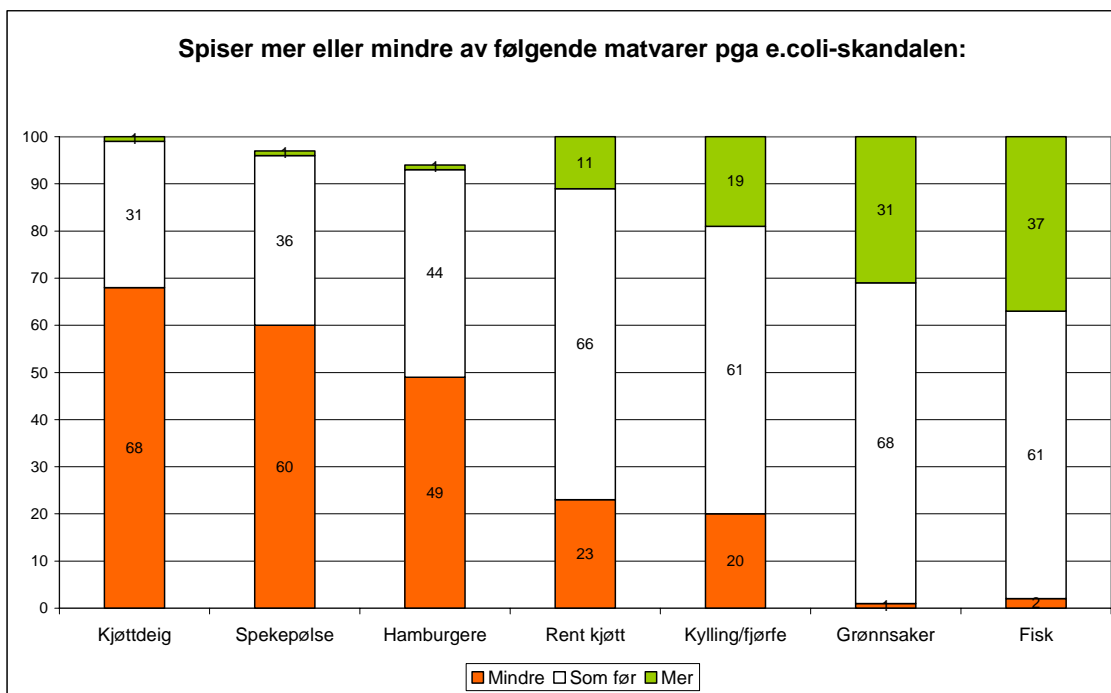

Figur 9: Andeler med ulike matpreferanser og holdninger til matsikkerhet som endret/ikke endret sine matvaner i løpet av e. coli-skandalen (Endret ikke, endret men har allerede vendt tilbake til gamle matvaner, endret men tror snart de vender tilbake til gamle matvaner, og permanent endrede matvaner). Vektet etter alder, kjønn og bosted. **=sig. .01-nivå. (N=917)

Figur 9 tyder på en klar sammenheng mellom hovedorientering i forhold til matsikkerhet og hvorvidt man har endret sine matvaner eller ikke. Blant de mest tillitsfulle eller naive, de med en generell ikke-reflektert tillit til matsikkerhet, er det færrest og nesten ingen, bare tre prosent, sier de har endret på sine matvaner permanent som følge av e. coli-saken. Størst effekt hadde e. coli-saken på de skeptiske, der en av fem rapporterer om permanent endrede matvaner. Vi finner også at de som foretrekker økologisk mat er signifikant mer tilbøyelig til å ha endret sine matvaner. Det er også, hvis vi kun ser på de som har endret sine matvaner permanent, signifikante forskjeller mellom de som er helt/delvis vegetarianer og de andre. Vi kan imidlertid ikke si hva som kom først i tid på disse variablene; bidro for eksempel e. coli-

skandalen til at flere endret sine matvaner og ble vegetarianere, eller er det flere vegetarianere som endret sine matvaner permanent?

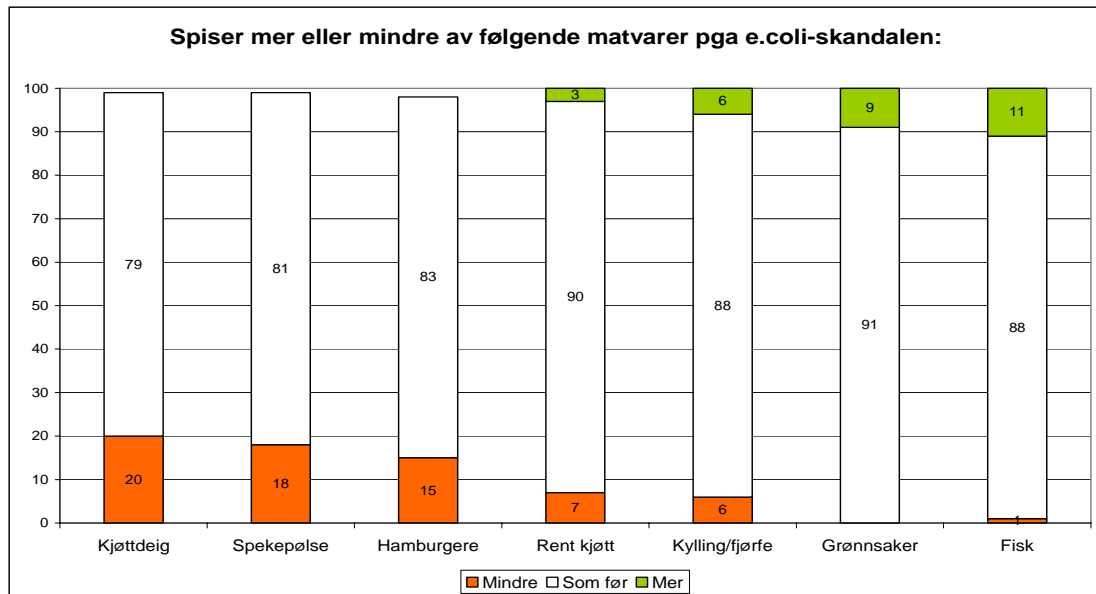
I neste figur skal vi se hva de som har endret sine matvaner spiser mer av, og hva de spiser mindre av. Når vi kun ser på de som har endret sine matvaner, kan man få inntrykk av at endringen i konsum er større enn den virkelig var. Vi vil derfor også vise hvor store andeler – beregnet ut fra hele utvalget - som endret inntak av disse matvarene som følge av e. coli-saken:

Figur 10a: Andeler blant de som har endret matvaner pga. e. coli-skandalen som spiser mer, mindre eller som før av ulike matvarer. Basert på det vektete materialet. Prosent. (N=275)

I figur 10a ser vi kun på de 275 respondentene som sa at de hadde endret sine matvaner i løpet av e. coli-saken. Mens figur 10b viser andelene beregnet ut fra hele utvalget. Ikke uventet, og i tråd med AC Nilsens salgstall fra perioden som refereres innledningsvis, finner vi at de som reduserte sitt konsum særlig reduserte inntak av kjøttdeig, spekepølse og hamburgere. Motsatt sier respondentene at de økte inntaket av fisk og grønnsaker. Rent kjøtt og kylling står i en mellomposisjon, dette er matvarer der noen spiser/spiste mer, mens andre sier de spiser/spiste mindre av pga. e. coli-saken.

Figur 10a viser at to av tre av de som endret sine matvaner sier de spiser/spiste mindre kjøttdeig. Faktisk er dette litt flere enn de som sier at de spiste mindre spekepølse, som til slutt ble utpekt som årsak til e. coli-utbruddet. Relativt mange i denne gruppen ser ut til å ha erstattet kjøttdeig med fisk, på tross av den pågående diskusjonen om hvorvidt norsk oppdrettfisk inneholder dioksiner (slik russiske myndigheter hevdet som bakgrunn for å stanse import av norsk laks) eller ikke.

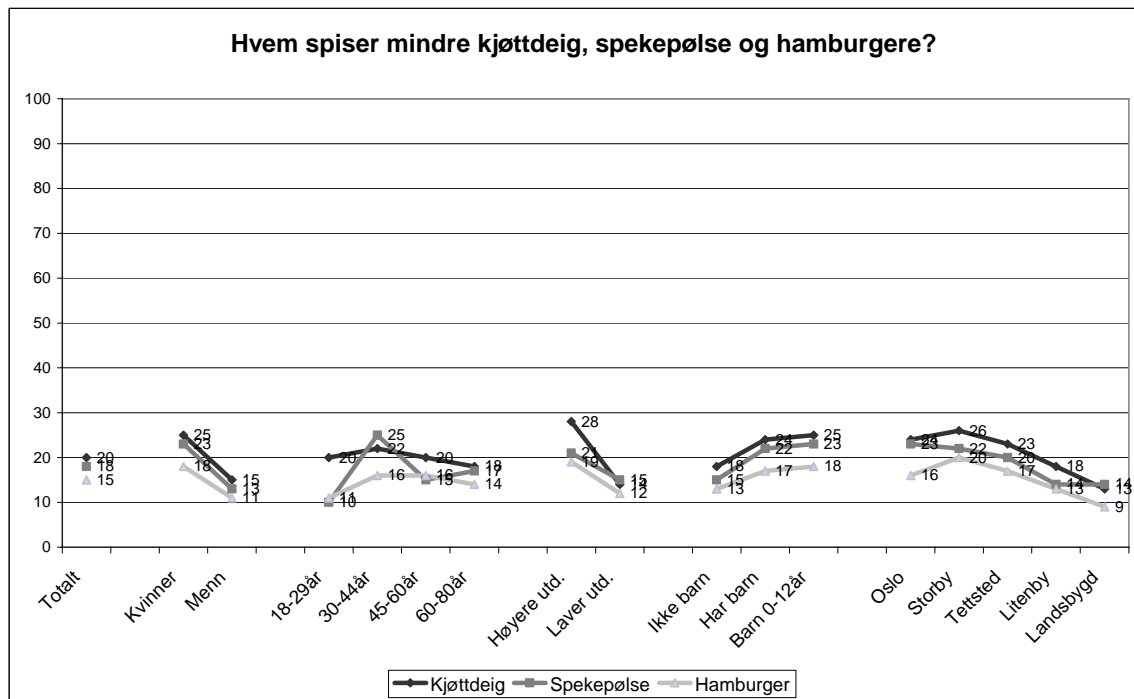

Figur 10b: Andeler av alle som spiser mer eller mindre av ulike matvarer pga. e. coli-saken. Vektet etter kjønn, alder og bosted. Prosent. (N=917)

Når vi tar utgangspunkt i hele utvalget (figur 10b), finner vi at 20 prosent av forbrukerne reduserte sitt inntak av kjøttdeig under e. coli-saken, nesten like mange, 18 prosent sluttet å spise, eller spiste mindre spekepølse, og 15 prosent spiste mindre hamburgere. Sett fra markeds

aktørene som selger kjøttdeig, fårepølse og hamburgere, er dette relativt store endringer, men likevel er dette små endringer i forhold til hva som rapporteres fra andre lands skandaler.

Vi har undersøkt hvorvidt det er spesielle grupper – basert på hele utvalget – som i følge våre data i særlig grad har redusert inntaket av henholdsvis kjøttdeig, spekepølse og hamburgere:

Figur 11: Andel i ulike grupperinger som rapporterer om at de har redusert sitt inntak av kjøttdeig, speke-

pølse og hamburgere som følge av e. coli-saken. Vektet etter kjønn, alder og geografi. Signifikante forskjeller se fotnote¹⁹. Prosent. (N=917)

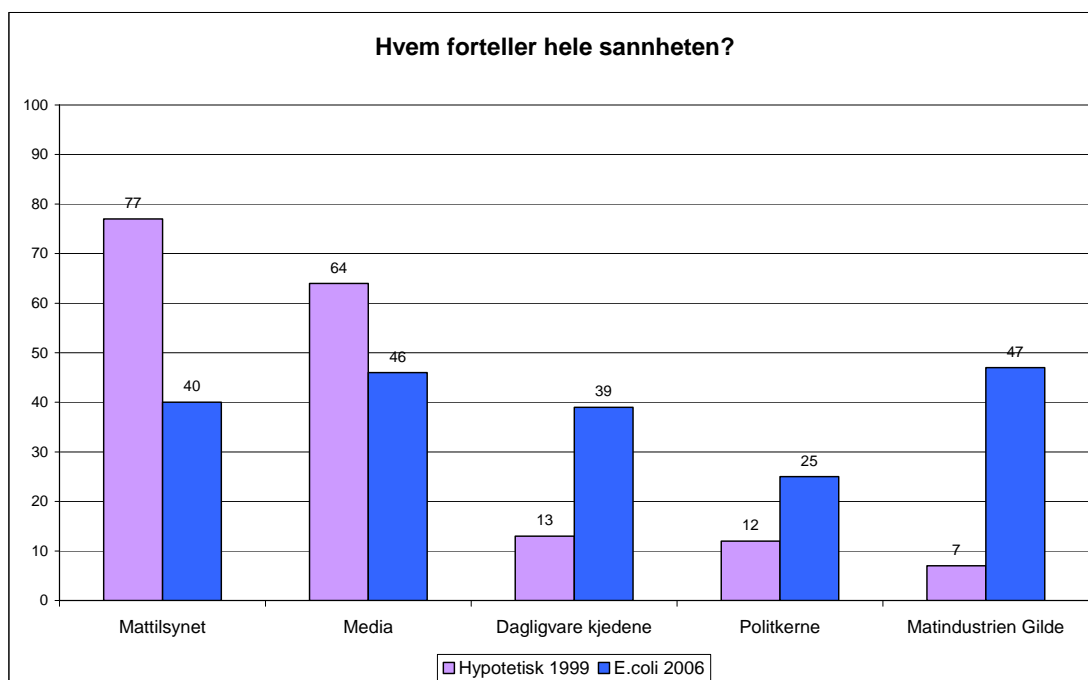
Figur 11 viser at kvinner, barnefamilier, de med høyere utdanning og de som bor på landsbygda har oftere enn andre redusert sitt inntak av kjøttdeig, spekepølse og hamburgere som følge av e. coli-saken. Alder gir kun signifikante utslag for redusert inntak av spekepølse.

3.5 Hvem tror du vil fortelle sannheten? Og hvem fortalte sannheten?

I 1999 hadde vi et spørsmålsbatteri der vi ønsket å måle tillit til ulike aktører på matområdet gjennom å spørre hvem forbrukerne trodde ville fortelle hele sannheten, bare deler av sannheten eller helst ville holde ting tilbake dersom det oppsto en matskandale (se metodekapittelet).

Nå som vi har hatt en alvorlig matskandale, har vi stilt det samme spørsmålet, men i stedet for å vise til en hypotetisk hendelse, ba vi nå respondentene vurdere hvilke aktører de mener fortalte hele sannheten, bare deler av sannheten eller helst først og fremst holdt informasjon tilbake under den helt reelle e. coli-skandalen.

Det vi kan få et bilde av er forbrukernes tillit til ulike aktører ut i fra deres antatte troverdighet i forbindelse med en tenkt matskandale, sammenlignet med hvordan de vurderer de samme aktørenes faktiske informasjon under den konkrete e. coli-skandalen. Hvem vant tillit, og hvem tapte tillit?

Figur 12a: Hypotetisk troverdighet i 1999 (se metode kapittelet): Hvem tror du ville fortelle hele sannheten under en tenkt matkatastrofe. Og vurdering av hvem som fortalte hele sannheten om e. coli saken. Forbrukere i Norge 18-80 år gamle i 1999 og 2006. Vektet etter kjønn, alder og bosted. Prosent. (N=1001, 917)

Figur 12a viser tydelig hvor sårbar og skjør tillit er. De lilla søylene viser hvor troverdige forbrukerne mente ulike aktører ville være dersom det rent hypotetisk skulle oppstå en matkrise i 1999. De blå søylene viser hvor store andeler som mente aktørene fortalte den hele og fulle sannheten under den helt konkrete e. coli-saken. Når vi sammenligner de to hovedaktørene i

¹⁹ Spekepølse sig. 01. nivå for kjønn og alder, utdanningsnivå, barn, og .05-nivå for bosted.

Kjøttdeig sig. 01. kjønn og utdanningsnivå, barn, bosted,

Hamburger sig. 01 nivå for kjønn, bosted, og .05 nivå for utdanningsnivå og barn

e. coli-saken, ser vi at tilliten til at Mattilsynet (den gang SNT - Statens næringsmiddeltilsyn) ville fortelle den hele og fulle sannhet i utgangspunktet var svært høy, mens matindustriens antatte troverdighet ved en matkatastrofe var svært lav. Forbrukernes vurdering av informasjonen under den faktiske e. coli-hendelsen, tyder på en mer jevn oppfatning av hvem som fortalte hele sannheten i forbindelse med e. coli saken. Men - oppsiktsvekkende nok – er det faktisk Gilde, sentral aktør i matindustrien som folk på forhånd hadde lavest tiltro til, som i ettertid flest mener har stått fram og vært troverdig informasjonsmeddeler. Nesten hver annen forbruker (47%) mente Gilde hadde fortalt den hele og fulle sannheten om e. coli-saken, mens noe færre, fire av ti, mente Mattilsynet fortalte sannheten. I følge figur 12a er også medias troverdighet under e. coli-saken lavere enn forventet ut fra svarene i 1999, mens bøndene, dagligvarekjedene og politikerne faktisk har fått økt tillit. De som hadde lavest antatt troverdighet på forhånd har i følge disse resultatene fått økt tillit, mens de som hadde høyest troverdighet på forhånd har tapt tillit. Det mest påfallende med resultatene i figur 12a er at e. coli saken kan se ut til å ha bidratt til økt tillit til matindustrien – eller i hvert fall til Gilde, mens Mattilsynet ser ut til å ha tapt tillit.

Det er noen forhold som kan påvirke validiteten til disse resultatene. For det første er spørsmålsformuleringene litt forskjellige de to årene. Mens det i 1999 ble spurt om forventet sannhetsgehalt i informasjon fra matindustrien, som jo omfatter langt flere aktører enn Gilde (selv om Gilde står for rundt halvparten av kjøttomsetningen), spurte vi av naturlige årsaker om Gildes håndtering i 2006. Det er derfor mulig og sannsynlig at den lave tilliten til matindustrien ikke er helt representativ for den daværende tilliten til Gilde. Men det er likevel rimelig å anta at Gilde som markedsaktør gjennom e. coli-saken ga et bedre inntrykk enn det forbrukerne ville anta før skandalen var et faktum.

I figur 12a har vi bare med de aktørene som sto mest sentralt i nyhetsbildet under e. coli-saken. Selv om det kanskje ikke er like relevant ba vi også informantene vurdere informasjonen gitt av Forbrukerrådet og bøndene. Forbrukerrådet var ikke direkte part i saken slik som Gilde og Mattilsynet. Deres rolle generelt er å ivareta forbrukernes interesser. Mens e. coli-saken pågikk var Forbrukerrådet spesielt opptatt av at det ble gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne, men de hadde ikke selv førstehånds tilgang på informasjon de kunne holde tilbake. I ettertid ser vi derfor at respondentenes svar på sannhetsgehalten i Forbrukerrådets informasjon ikke er sammenlignbar med evalueringen av de andre aktørene. Bøndene var heller ikke direkte part i saken (utover at Gilde eies av bondesamvirket). Svært mange – omtrent hver femte respondent – hadde heller ikke noen formening om disse aktørenes informasjon under e. coli-saken. I tabell 3 viser vi uansett alle resultatene, fordelt etter om forbrukerne hadde positiv, negativ eller ingen oppfatning om de ulike aktørenes informasjon under e. coli-saken:

Tabell 3: I forhold til e. coli-saken: Mener du følgende organisasjoner eller instanser har fortalt hele sannheten, bare deler av sannheten eller først og fremst holdt informasjon tilbake? Rangert etter andeler som antas å ha holdt informasjon tilbake eller bare fortalt deler av sannheten.. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=1000)

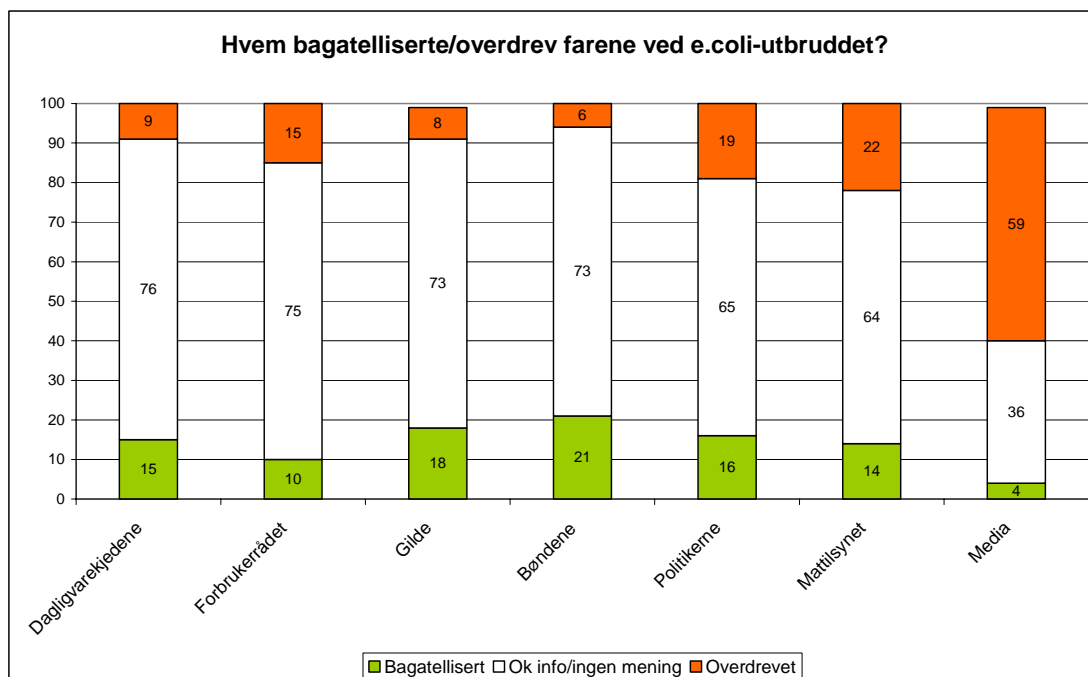
	Holdt info. tilbake/fortalt deler av sannheten	Ingen Mening	Hele sannheten	Sum
Forbrukerrådet	42 (9+33)	22	36	100
Media	49 (7+41)	6	45	100
Bøndene	50 (12+38)	19	31	100
Gilde	50 (14+36)	4	47	101
Dagligvarekjedene	51 (12+39)	10	39	100
Mattilsynet	54 (15+39)	6	40	100
Politikerne	63 (14+49)	12	25	100

I tabell tre er de ulike instansene rangert etter andelene som antas å ha holdt informasjon tilbake eller bare fortalt deler av sannheten. Jo lenger ned på listen, jo lavere tiltro til sannhets-

gehalten i instansens oppfangede informasjon. Størst mistro rettes mot politikerne, mens det er færrest som gir uttrykk for mistro til Forbrukerrådets informasjon, men dette skyldes i stor grad at det er mange som ikke har noen formening om Forbrukerrådets informasjon (22 %). Dette gjelder som nevnt også for bøndene (19 %). Logisk nok viser resultatene at ved siden av media selv, er det informasjon gitt av Gilde og Mattilsynet de fleste har formeninger om.

Medias rolle er også forskjellig fra de andre aktørene presentert i figur 12a. De skal formidle informasjon gitt av andre. Tiltro til media avhenger imidlertid ikke bare av hvorvidt de lar være å skjule ting. I 1999 fant vi at selv om det var svært få som antok at mediene ville holde informasjon tilbake hvis det skulle oppstå en matskandale, var tiltroen til media preget av at svært mange mente mediene tvert i mot ville overdrive en slik fare.

I årets undersøkelse spurte vi derfor informantene om de mente at ulike aktører hadde overdrevet eller bagatellisert e. coli-saken?

Figur 12b: Andeler som mener ulike instanser har henholdsvis overdrevet eller bagatellisert farene ved e. coli utbruddet. Rangert etter andeler som verken mener instansen har bagatellisert eller overdrevet faren. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=1000)

I figur 12b har vi ordnet instansene etter hvor mange som var skeptiske til informasjonen deres under e. coli saken, enten fordi faren ble bagatellisert, eller fordi faren ble overdrevet. I likhet med forventningene basert på en hypotetisk matskandale i 1999, ser vi her at mediene mister sin fordelaktige posisjon slik den framsto i figur 12a, fordi de antas å ha overdrevet faren ved e. coli utbruddet. Hele 59 prosent mener mediene overdrev faren når de rapporterte og kommenterte fra e. coli-saken.

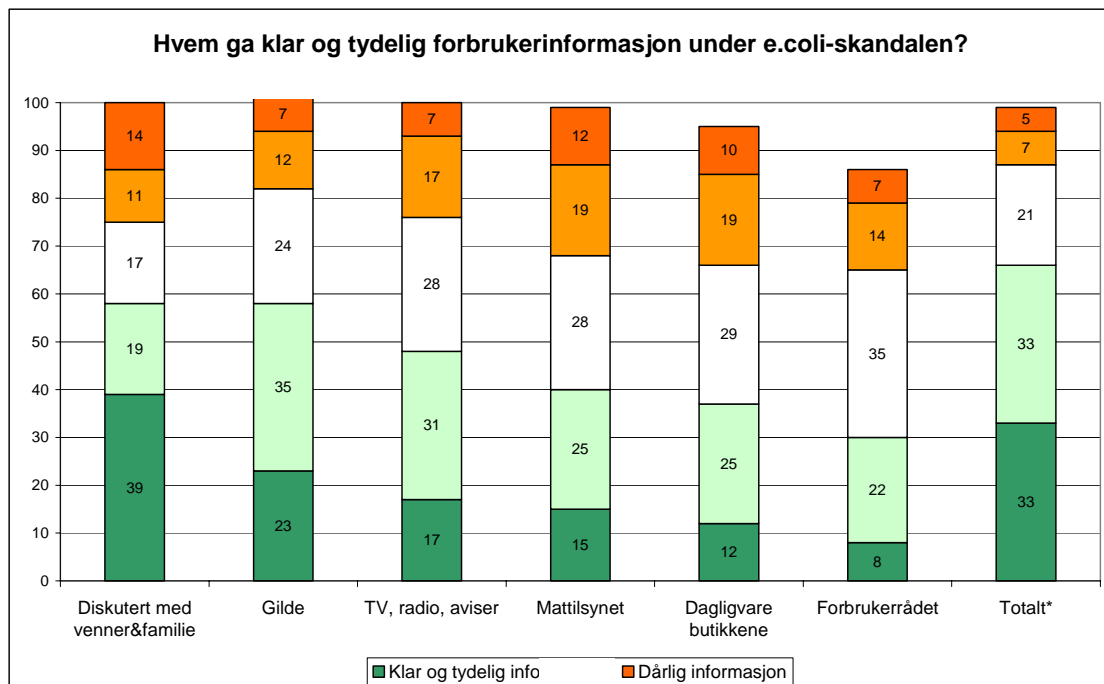
Vurderingen av de enkelte instanser ser i noen grad ut til å være preget av de ulike instansenes antatte interesser, ved at Gilde, bøndene og dagligvarekjedene oftere blir beskyldt for å bagatellisere enn å ha overdrevet faren, mens media, Mattilsynet, politikere og Forbrukerrådet oftere blir beskyldt for å ha overdrevet enn bagatellisert faren. Bortsett fra for media, er imidlertid forskjellene ikke veldig store.

3.6 Hvordan vurderes ulike aktørers informasjon til forbrukerne under krisen?

Når krisen først er ute, er informasjon til forbrukerne svært viktig. I spørreskjemaet ble derfor respondentene bedt om å ta stilling til flere utsagn som omhandlet hvor gode de ulike aktørene hadde vært i å gi informasjon under e. coli-saken:

- Gilde har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp
- TV, radio, og aviser har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp
- Mattilsynet har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp.
- Dagligvarebutikkene har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp.
- Forbrukerrådet har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp.
- Jeg har diskutert matsikkerhet med venner og familie under e. coli-sakens forløp
- Jeg/min familie har fått den informasjonen vi trenger for å skaffe trygg mat (i figur under 'Totalt')

Respondentene kunne krysse av på en fem trinns skala, og i figuren under viser grønn farge at man er fornøyd med informasjonen, og oransje farge at man er misfornøyd. Andelene over søylene har ikke tatt stilling til utsagnene:

Figur 13: Andeler som mener de fikk klar og tydelig informasjon eller dårlig informasjon av ulike aktører under e. coli-skandalen. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Totalt*= Jeg/min familie har fått den informasjonen vi trenger for å skaffe trygg mat. Prosent (N=917)

Figur 13 viser at e. coli-saken må ha opptatt og engasjert svært mange, i og med at nesten seksti prosent sier seg enig i at de diskuterte matsikkerhet med venner og bekjente under matskandalen²⁰. Dette underbygger resultatene i tabell 2 som tydet på at e. coli-skandalen har bidratt til en betydelig heving av mattryggheten i dette landet.

²⁰ Har krysset av for 4 eller 5 på femtrinns-skalaen.

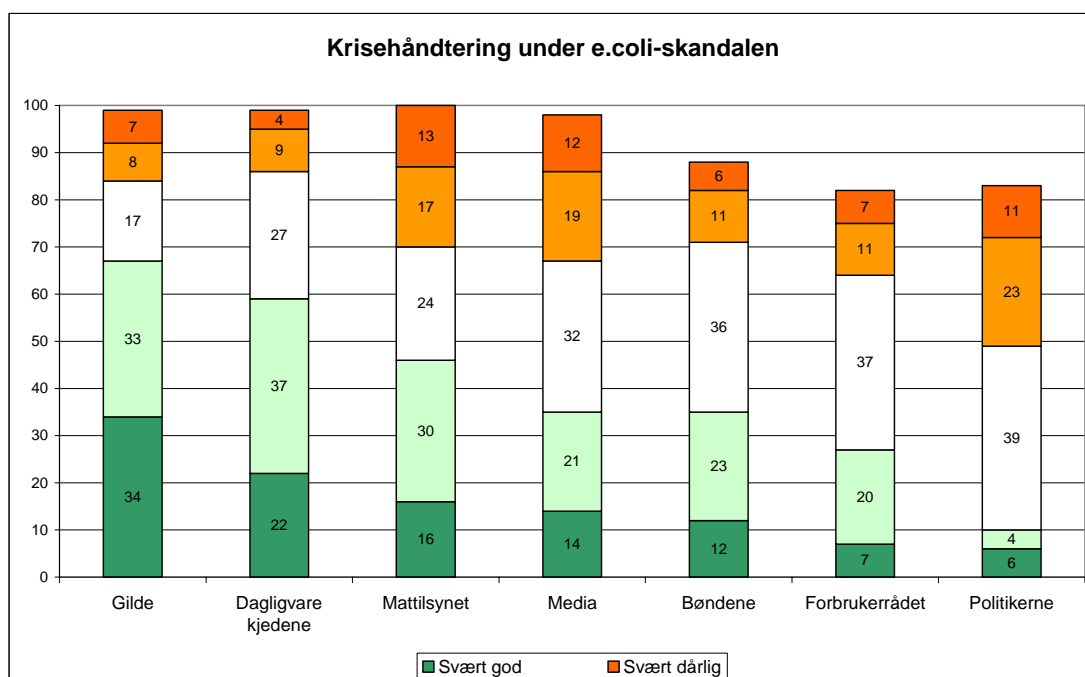
Flest er fornøyde med Gildes informasjon, deretter følger media, Mattilsynet, dagligvarebutikkene og til slutt Forbrukerrådet. Som nevnt foran var ikke Forbrukerrådet direkte part i saken og hadde ingen direkte informasjon til forbrukerne på samme måte som de andre aktørene vi har opplysninger om. Mange tar derfor ikke stilling til Forbrukerrådets informasjon. De røde feltene viser at det er flest som er misfornøyde med Mattilsynets informasjon, og færrest som er misfornøyde med Gildes.

Basert på intervjuer med ofrenes familier ble Gildes kjøttdeig produsert på Rudshøgda tidlig pekt ut som den mest sannsynlige syndebukk. Dette ble senere avkreftet, men det var likevel til slutt et Gilde-produkt som viste seg å være årsaken til matskandalen. Gilde har derfor hatt en svært sentral rolle gjennom hele saken. I følge respondentene i denne studien (figur 12&13) ser det likevel ut som om de faktisk har vunnet tillit på krisen gjennom en profesjonell håndtering av informasjonen, der prinsipiell rettskaffenhet og empati med de rammede familiene ser ut til å ha styrt informasjonsflyten. Gildes folk var flinke til å legge seg flate og beklage når krisen var et faktum, og dette har de sannsynligvis vunnet på.

Siste søyle i figur 13 viser at svært få mener de overhodet ikke har fått den informasjonen de trengte for å skaffe trygg mat. I følge resultatene var 66 prosent godt fornøyd med informasjonen generelt (Totalt), mens bare tolv prosent var misfornøyde med informasjonen.

3.7 Hvordan vurderer forbrukerne ulike aktørers håndtering av krisen?

I det følgende skal vi se hvordan forbrukerne vurderer ulike aktørers generelle håndtering av krisen. Respondentene kunne krysse av på en fem trinns skala, og i figuren under viser grønn farge at man er fornøyd med institusjonens håndtering av krisen, og oransje farge at man er misfornøyd. Det var mange aktører på banen når e. coli-skandalen først var et faktum. Noen aktører sto mer sentralt i saken og var dermed mer synlige enn andre, og svarene påvirkes også av aktørenes ulike roller. Andelene over søylene har ikke tatt stilling til utsagnene:

Figur 14: Hvordan ulike aktører håndterte den aktuelle krisen når den først var et faktum. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=917)

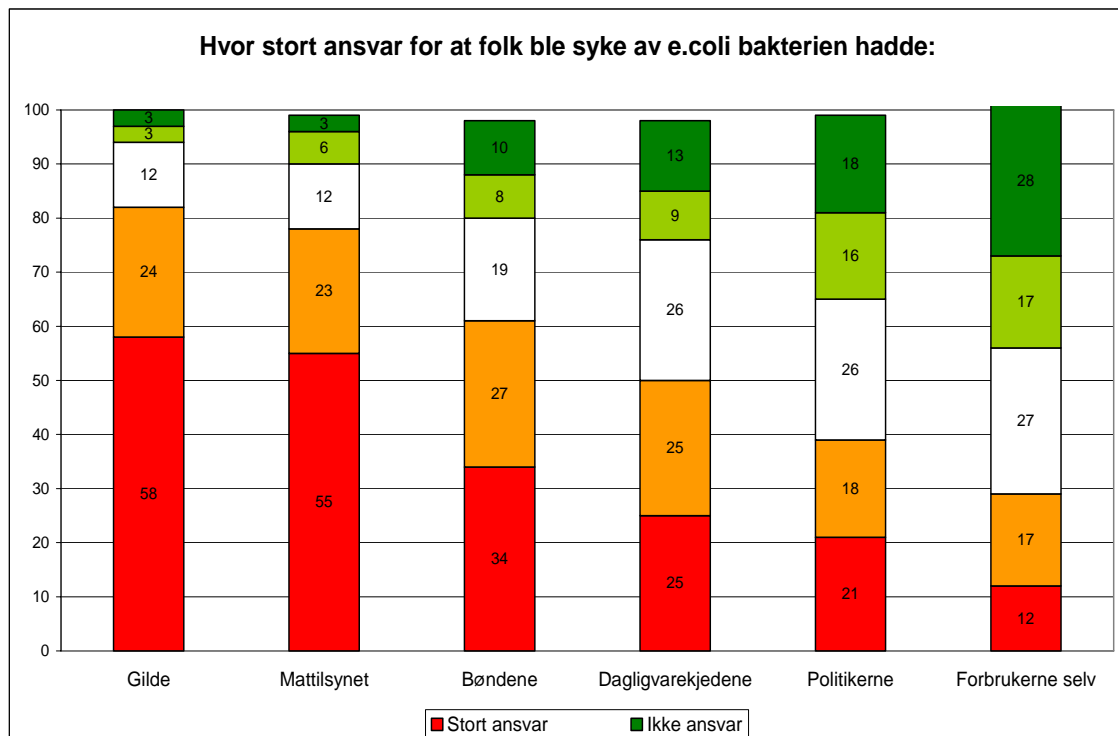
Igen er det Gilde som vinner. To av tre respondenter gir uttrykk for at Gildes håndtering av e. coli-skandalen var svært god eller god, mens bare 15 prosent mente håndteringen var svært dårlig eller dårlig. Dagligvarekjedene kommer også relativt sett godt ut, med nesten 60 prosent positive svar, og bare 13 prosent negative. Nesten halvparten – 46 prosent - er fornøyd med Mattilsynet, og omtrent en tredjedel er fornøyd med medias håndtering av skandalen.

Som nevnt vil svarene også reflektere hvor sentralt de ulike aktørene sto i krisen. Mange har ikke tatt stilling til hvordan bøndene, Forbrukerrådet og politikerne håndterte krisen. Av de som tok stilling var flere fornøyd enn misfornøyd med både bøndenes og Forbrukerrådets håndtering av krisen. Mens det er en stor overvekt av misfornøyd blant de som tok stilling til politikernes håndtering av krisen. Størst uttrykt misnøye rettes mot politikerne, media og Mattilsynet.

3.8 Hvor plasserer forbrukerne ansvaret for e. coli-skandalen?

Tidligere studier har tydet på at forbrukerne i Norge mente maten var trygg først og fremst på grunn av Mattilsynet, og på tross av markedsaktørene, som forventes å sette profitt framfor matsikkerhet²¹. Årets matskandale kan se ut til å ha endret på disse antagelsene. I det foregående har vi sett at Gildes informasjonsprofil og håndtering av e. coli-skandalen vurderes positivt av forbrukerne, mens Mattilsynet kommer dårligere ut.

Uansett, det kan vel ikke være slik at forbrukerne gir Mattilsynet skylden for e. coli-skandalen, mens Gilde slippes fri? Vi har stilt direkte spørsmål om hvor stort ansvar ulike aktører hadde for at folk ble syke av e. coli-bakterien. Respondentene kunne krysse av på en fem trinns skala. Jo rødere farge, jo større ansvar mener respondenten institusjonen hadde, jo grønnere farge jo mindre ansvar. Andelene over søylene har ikke tatt stilling til utsagnene:

Figur 15: Ansvarsplassering på ulike aktører. Andeler som mener aktørene hadde fra 'stort ansvar' til 'ikke ansvar' for at folk ble syke av e. coli-bakterien. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=917).

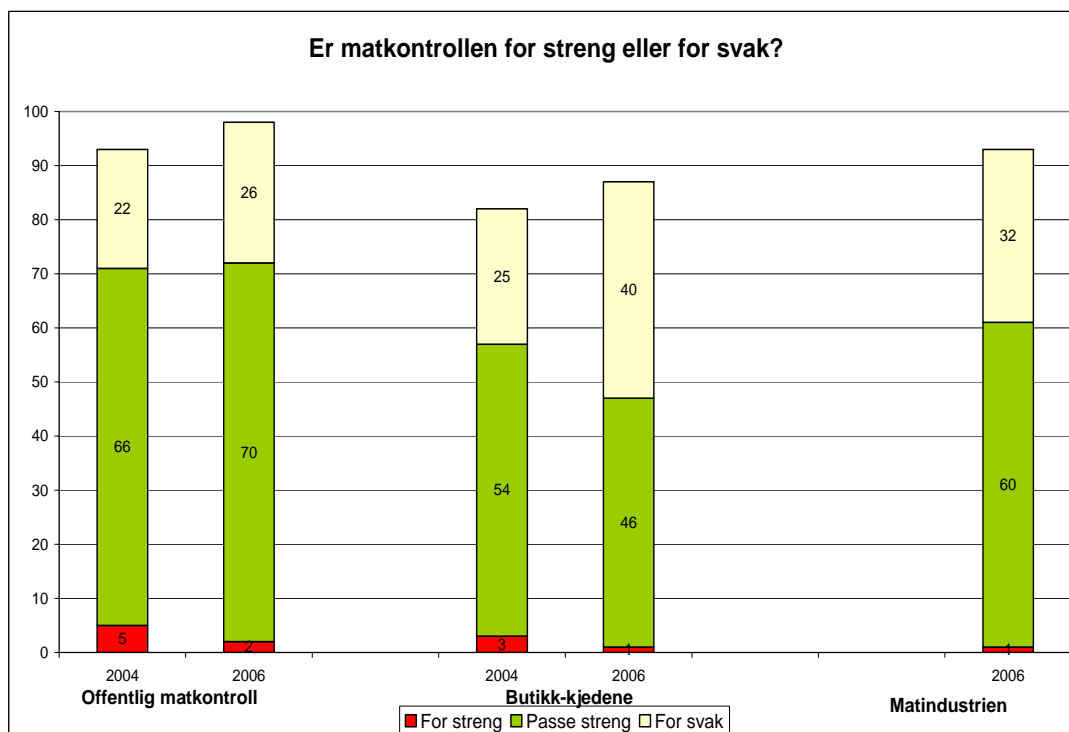
²¹ Berg, L. (2005) Side 94 i Tillitens triangler.

Selv om relativt sett uventet mange forbrukere, faktisk flest, mente at Gilde fortalte hele sannheten under e. coli-skandalen, er det samtidig – som logisk forventet - flest som plasserer ansvaret for at folk ble syke på Gilde. Men vi ser også at Mattilsynet står i skjebnefellesskap med Gilde. Det er faktisk omtrent like mange som plasserer ansvaret på Mattilsynet som på Gilde. Dette er i overensstemmelse med tidligere funn, som har tydet på at folk flest har gitt æren for den høye matsikkerheten i Norge til Mattilsynet. På bakgrunn av denne studien kan det være grunn til å stille spørsmål ved om dette er i ferd med å endre seg.

Av de seks instansene vi har bedt respondentene ta stilling til, er det forbrukerne selv som gis minst ansvar for at folk ble syke. Dette er også som forventet. I årets e. coli-skandale fikk vi demonstrert at det kan være umulig for forbrukerne å beskytte seg mot infisert, helseskadelig mat. Uansett mat hygiene ville bakteriene rammet de som spiste og ble syke av Sognemor pølsa.

3.9 Har e. coli-skandalen ført til at forbrukerne ønsker strengere matkontroll?

En naturlig følge av en matskandale er ønsket om bedre kontroll. Ønsker forbrukerne strengere matkontroll? I 2004 ble forbrukerne bedt om å vurdere både den offentlige matkontrollen ved Mattilsynet og butikk-kjedenes matkontroll, og om de mente denne kontrollen var for streng, passe streng eller for svak. Grunnen til at vi stilte dette spørsmålet i 2004 var omorganiseringen fra Statens næringsmiddeltilsyn til Mattilsynet²², der samtidig en del av den direkte matkontrollen ble overført fra det offentlige til det private. I år har vi også inkludert et spørsmål om nivået på matindustriens egen matkontroll:

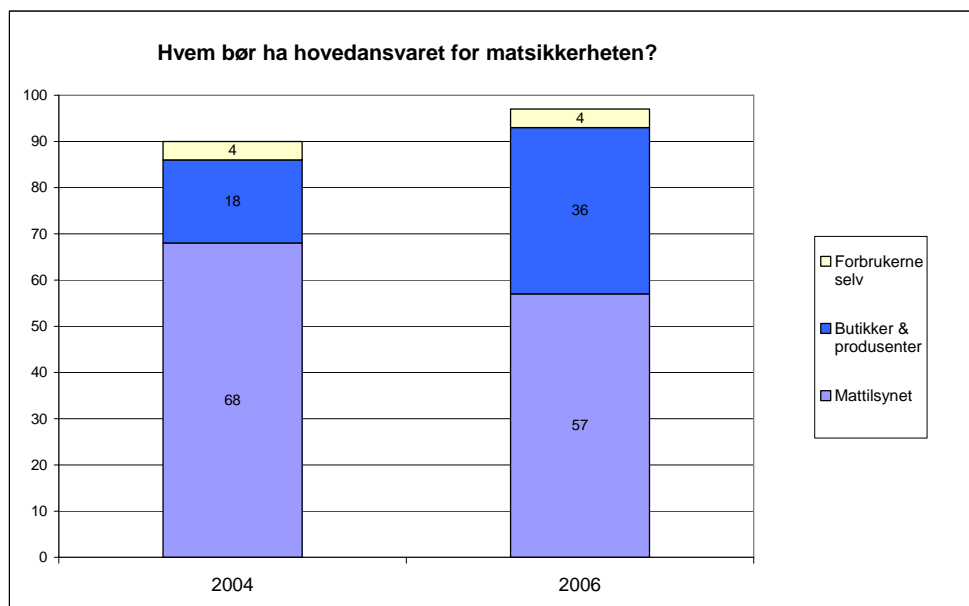
Figur 16: Andeler som synes den offentlige matkontrollen, butikkenes egne kontrollrutiner og matindustriens egne kontrollrutiner er for strenge, passe strenge eller for svake. Vektet etter kjønn, alder og bosted. Prosent. (N=917)

²²Statens næringsmiddeltilsyn, sammen med Dyrehelsetilsynet, Landbrukstilsynet, De kommunale næringsmiddeltilsynene og Fiskeridirektoratets kontrollverk ble slått sammen til Mattilsynet.

Det er nærmest ingen som mener at matkontrollen er for streng. Dette gjelder både i 2004 og 2006. Vi ser også at andelen som mener matkontrollen er for svak, både den offentlige og butikkenes egne kontrollrutiner ikke uventet har økt. Andelen som har en mening om matkontrollen har logisk nok økt (andelene over søylene er mindre). Etter e. coli-skandalen mener en av tre forbrukere at matindustriens egne kontrollrutiner er for svake. Det er rimelig å anta at denne andelen ville økt dersom vi hadde stilt det samme spørsmålet etter at Gildes 'bindestreksglipp', der tre anlegg feilaktig sendte ut produkter på markedet som de hadde fått beskjed om skulle destrueres etter 'føre var prinsippet'.

3.10 Hvor mener forbrukerne at hovedansvaret for matsikkerhet skal ligge, før og etter e. coli-skandalen?

Figur 15 viste at forbrukerne plasserte omtrent like stort ansvar på Gilde og Mattilsynet for at folk ble syke av e. coli-bakterien. Mens rundt 80 prosent plasserte ansvar på Gilde og Mattilsynet, var det bare 19 prosent som mente forbrukerne selv også hadde et ansvar for dette. I spørsmålsbatteriet presentert i figur 15 blir ikke den enkelte respondent bedt om å vurdere de ulike aktørene opp mot hverandre. Dette gjør vi i neste figur, der vi spør forbrukerne hvem de mener bør ha *hovedansvaret* for matsikkerheten i Norge: Mattilsynet, butikker og produsenter eller forbrukerne selv? Tilsvarende spørsmål ble stilt i 2004, og vi kan dermed se om det har skjedd noen endring i forbrukernes vurderinger av hvem som er best skikket til å ivareta matsikkerheten her i landet:

Figur 17: Andeler som mener henholdsvis Mattilsynet, butikker og produsenter eller forbrukerne selv bør ha hovedansvar for matsikkerheten. Vektet etter alder, kjønn og bosted. Prosent. (N=917).

Fortsatt er det slik at de fleste mener – og antagelig også tror - at Mattilsynet bør ha hovedansvaret for matsikkerheten. Men det er ganske mange flere i 2006 enn i 2004 som mener at markedsaktørene – eller butikker og produsenter – bør ha hovedansvaret for matsikkerheten. I 2004 var det 68 prosent som plasserte hovedansvaret på Mattilsynet, i 2006 var denne andelen redusert til 57 prosent. Svært få, bare fire prosent mente forbrukerne burde ta hovedansvar for matsikkerheten selv. Dobbelt så mange 36 mot 18 prosent mener at butikker og produsenter bør ha hovedansvar for matsikkerheten. Det er mulig dette skyldes e. coli-saken.

Det er også mulig at dette skyldes at flere er blitt klar over at mye av ansvaret for matsikkerheten allerede er overført til butikker og produsenter. Med opprettelsen av mattilsynet i 2004 ble hovedansvaret for den direkte kvalitetssikringskontrollen overført til markedsaktørene selv, mens Mattilsynet har ansvar for at kvalitetssikringsrutiner foreligger. Hvorvidt det er den reelle endrede ansvarsfordelingen, eller en økt mistillit til Mattilsynet som gir seg utslag i at det nå er flere som mener hovedansvaret bør ligge hos butikker og produsenter er usikkert.

4 Samlet vurdering: Trassig tillit?

Tillit er en diffus størrelse som er vanskelig å operasjonalisere og estimere. Når vi spør respondentene om de har tillit til konkrete matvarer som for eksempel kjøttdeig, spør vi indirekte etter deres tillit til alle aktører som er involvert fra 'jord til bord'. Det er derfor oppsiktsvekkende at forbrukerne i Norge, som vist i denne studien, gir uttrykk for samme tillit til mat som før e. coli-skandalen, samtidig som de gir uttrykk for skuffelse over institusjoner på matområdet.

Tidligere studier har tydet på at de fleste forbrukerne har hatt en oppfatning om at maten har vært trygg å spise *på grunn av Mattilsynet*, men *på tross av matindustrien*, som av mange ble antatt å prioritere profitt framfor mattrygghet. Høy – for ikke å si overdreven - tillit følges av faren for tillitstap. Og som resultatene i denne rapporten viser, innebar forbrukernes tidligere høye tillit til Mattilsynet at Mattilsynet også ble tillagt ansvar når e. coli-skandalen oppsto. Selv om e. coli-bakteriene kom fra Gildes Terrina anlegg, plasserer forbrukerne ansvaret for skandalen ganske likt mellom Gilde og Mattilsynet.

Den store majoriteten, hele 68 prosent plasserer ansvaret for e. coli- saken på *både* Gilde og Mattilsynet, i tillegg plasserer tretten prosent ansvaret bare på Gilde og ti prosent bare på Mattilsynet. Men forbrukerne var langt oftere fornøyde med både Gildes informasjon til forbrukerne og deres håndtering av krisen, enn de var med Mattilsynet. Mye tyder på at Gildes håndtering av krisen, i hvert fall i tidlige faser, er et skoleeksempel på hvordan en slik skandale skal møtes.

Sammenlignet med tidligere resultater knyttet til vurdering av matindustrien generelt (figur 12) kan resultatene samlet sett tyde på at Gilde faktisk har vunnet tillit gjennom troverdig informasjon i e. coli-skandalen, mens Mattilsynet ser ut til å ha tapt deler av sitt tidligere topp tillitsnivå. Dataene er imidlertid samlet inn før Gildes siste glipp med utsendelse av produkter som skulle vært trukket tilbake, og vi kan ikke si sikkert hvordan dette ville ha påvirket resultatene.

Tillit til mat henger også sammen med forbrukernes egen praksis. Mistillit fører gjerne til at man tar forhåndsregler som bidrar til minsket risiko, eksempelvis for å bli syk av den maten man spiser. Det er derfor rimelig å forvente at man finner en viss sammenheng mellom forbrukernes uttrykte tillit til mat og endringer i praksis i forhold til matsikkerhet. I denne studien rapporterer svært mange forbrukere om praksisendringer i forhold til mat: Mange spiser mindre av - eller har sluttet helt å spise - spesifikke matsorter, og 60 prosent av kvinnene og nesten halvparten av mennene rapporterer om bedret og økt bevissthet rundt kjøkkenhygiene. Likevel, tillitsnivået til mat målt gjennom respondentenes tillit til en rekke forskjellige matvarer ligger fortsatt stabilt på et svært høyt nivå sammenlignet med andre land i Europa.

På den ene siden finner vi altså klare endringer i forbrukernes praksis og vurderinger av aktørene på matområdet, på den andre siden ser tilliten til mat i Norge forunderlig nok ikke ut til å være særlig affisert. Endringer i praksis er også en slags kritikk, men den går altså ikke ut

over forbrukernes uttrykte tillit til mat når de spørres direkte om hvorvidt de mener spesifikke matvarer er trygt å spise eller ikke. Hva kan denne 'trassige tilliten' skyldes?

Kan dette skyldes at forbrukernes tidligere høye tillit til at Mattilsynet sørger for at maten i Norge trygt kan spises – er erstattet og oppveid av en mer reflektert forbrukerpraksis, der forbrukerne gjennom særlig sikrere kjøkkenhygiene, og i noen grad endrede konsumvaner, fortsatt føler at maten er trygg å spise?

Og/eller kan dette skyldes at forbrukerne tenker at e. coli-skandalen var et engangsfenomen, og at maten i prinsippet dermed er like sikker som før? Vi ser også at minst like mange som før e. coli-saken foretrekker norskprodusert mat. Har e. coli-saken bidratt til at vi er blitt mer bevisst på at matskandaler kan oppstå, men særlig i utlandet? Til slutt er det naturligvis ubehagelig å ikke ha full tillit til matsikkerheten. Det skal tydeligvis mer enn én stor matskandale til for å velte tilliten til mat i Norge. Men som denne rapporten tydelig viser: Høy tillit følges av faren for tillitstap. Men det er vanskelig å si hva som skal til for at tilliten brister.

Vedlegg: spørreskjema,

Forbrukertillit og forbrukerpraktis i e. coli saken Ultimo april 2006

Spørsmål 1: **Hvor ofte er det du som handler matvarer til ditt hushold**
(les opp, ETT SVAR MULIG)

Er det:

- 0: Sjelden eller aldri
- 1: Av og til
- 2: Ofte
- 3: Alltid
- 4: IKKE LES Vet ikke

Vege: Er du helt eller delvis vegetarianer?

0=nei, 1= delvis 2=ja.

SELEKSJON: HVIS SP2=0, ENDRE TEKST I SP3a: SKIFT UT 'DU KJØPER' MED
'SOM KJØPES INN TIL DITT HUSHOLD'

Sp3a I hvilken grad kjenner du deg trygg på at matvarene du kjøper ikke er skadelige for din eller din families helse? I stor grad eller liten grad?

ETT SVAR MULIG

- 1: I stor grad
- 2: I noen grad/delvis/av og til. IKKE LES OPP
- 3: I liten grad
- 9: Vet ikke IKKE LES OPP

Sp3b I hvilken grad velger du det du mener er sunt i ditt daglige kosthold? I stor grad eller liten grad?

ETT SVAR MULIG

- 1: I stor grad
- 2: I noen grad/delvis/av og til. IKKE LES OPP
- 3: I liten grad
- 9: Vet ikke IKKE LES OPP

Sp4 Tror du det er stort sett trygt eller ikke helt trygt å spise de matvarene jeg nå skal lese opp? (HVIS DE SPØR: I Norge)

IKKE LES SVARALTERNATIV HVIS DE IKKE NØLER. HVIS DE NØLER, SPØR FØRST 'STORT SETT TRYGT ELLER IKKE HELT TRYGT?', HVIS FORSATT NØLING, SPØR DA OM DU SKAL KRYSSSE FOR 'usikker'.
ETT SVAR MULIG

a) **Frisk frukt og grønnsaker, tror det er stort sett trygt, eller ikke helt trygt?**

- 1: Ikke helt trygt
- 2: Usikker / vet ikke IKKE LES
- 3: Stort sett trygt

- b **Fersk fisk (villfisk)**
- c **Ferskt kjøtt**
- d **Fersk kylling**
- e **Egg**
- f **Storfekjøtt**
- g **Svinekjøtt**
- h **Kjøttdeig**
- i **Lammekjøtt**
- j **Oppdrettsfisk**
- k **Spekepølse**
- l **Gatekjøkkenmat**
- m **Frosne hamburgere**
- n **Økologisk kjøtt**

5a

Synes du den offentlige matkontrollen i dag er for streng, passe streng, eller for svak?

- 0: For svak
- 1: Passe streng
- 2: For streng
- 9; Vet ikke

5b

Synes du de store butikk-kjedenes egne kontrollrutiner er for strenge, passe strenge eller for svake?

- 0: For svak
- 1: Passe streng
- 2: For streng
- 9; Vet ikke

5c

Synes du matindustriens egne kontrollrutiner er for strenge, passe strenge eller for svake?

- 0: For svak
- 1: Passe streng
- 2: For streng
- 9; Vet ikke

Sp6 Hvem av følgende mener du bør ha hovedansvaret for at maten vi spiser skal være trygg og ufarlig å spise:

ETT SVAR

LES ALTERNATIV 1,2,3, om nødvendig les 4:

- 1 Offentlige myndigheter ved Mattilsynet
- 2 Butikker og matprodusenter
- 3 Forbrukeren selv
- 4 eller har du ingen oppfatning om dette?
- 9 Vet ikke/Usikker

INTRO SP 7: JEG SKAL NÅ LESE OPP NOEN PÅSTANDER SOM VI VIL VITE HVOR ENIG ELLER UENIG DU ER I. ANGI PÅ EN SKALA FRA 1-5, DER 1 ER HELT UENIG OG 5 BETYR HELT ENIG (NB: HVIS RESPONDENTEN SPØR, MÅ SKALAEN LESES OPP PÅ NYTT).

- Sp7 a Kjøtt er uunnværlig i et riktig kosthold**
DERSOM RESPONDENTENE SVARER 'STEMMER' TILSVARER DETTE NATURLIGVIS 'HELT ENIG', OSV.
- 1 Helt uenig
 - 2 .
 - 3 .
 - 4 .
 - 5 Helt enig
 - 9: Vet ikke, har ikke gjort meg opp noen mening, usikker
- b Jeg spiser helst mat som er økologisk dyrket**
- c Jeg foretrekker mat som jeg vet er produsert i Norge**
- d Jeg kan godt forstå at folk velger å bli vegetarianere**
- e Jeg har full tillit til at norsk kjøttindustri leverer kjøtt av god hygienisk standard**
- f Jeg stiller meg skeptisk til en del av det ekspertene sier**
- g Forbrukerne må selv ta ansvar for at maten er trygg å spise**
- h Jeg ser nøye etter hvem som er produsenten når jeg kjøper kjøttvarer**
- i Kjøttindustrien er flinke til å fange opp signaler fra forbrukerne**

Spørsmål 8a til f skal roteres

INTRO SPØRSMÅL 8: SOM DU SIKKERT HAR FÅTT MED DEG, HAR DET DEN SISTE TIDEN VÆRT MYE OPPMERKSOMHET I MEDIA OMKRING MATSIKKERHET I FORBINDELSE MED DEN SÅKALTE E. COLI SAKEN. (NB: HVIS RESPONDENTEN SPØR, MÅ SKALAEN LESES OPP PÅ NYTT).

Sp8 Jeg vil nå lese opp noen organisasjoner og instanser. Hvor stort ansvar mener du følgende instanser har for at folk ble syke av e. coli bakterien. Angi på en skala fra 1 til 5 der 1 er ikke ansvar og 5 er stort ansvar:

a)Bøndene

- 1 Ikke ansvar
- 2 .
- 3 .
- 4 .
- 5 Stort ansvar
- 9: Vet ikke, har ikke gjort meg opp noen mening, usikker

b)Gilde

c)Dagligvarekjedene

d)Forbrukerne selv

e)Mattilsynet

f)Politikerne

Sp9 ROTERES

Sp9 Hvordan synes du de samme aktørene håndterte den aktuelle krisen når den først var et faktum? Angi på en skala fra 1 til 5 der 1 er svært dårlig håndtert og 5 er svært godt;

a)Bøndene

- 1 Svært dårlig
- 2 .
- 3 .
- 4 .
- 5 Svært godt
- 9: Vet ikke, har ikke gjort meg opp noen mening, usikker IKKE LES?

b)Gilde

c)Dagligvarekjedene

d)Mattilsynet

e)Politikerne

f)Media, TV, radio og aviser

g)Forbrukerrådet

INTRO SP 11: JEG SKAL NÅ LESE OPP NOEN PÅSTANDER SOM VI VIL VITE HVOR ENIG ELLER UENIG DU ER I. ANGI PÅ EN SKALA FRA 1-5, DER 1 ER HELT UENIG OG 5 ER HELT ENIG (NB: HVIS RESPONDENTEN SPØR, MÅ SKALAEN LESES OPP PÅ NYTT)..

Sp 11a Jeg/min familie har fått den informasjonen vi trenger for å skaffe trygg mat

1 Helt uenig

2 .

3 .

4 .

5 Helt enig

: 9: Vet ikke, har ikke gjort meg opp noen mening, usikker

Sp 11b Mattilsynet har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp

Sp 11d Gilde har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp

Sp 11e Forbrukerrådet har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp

Sp 11f TV, radio og aviser har gitt klar og tydelig informasjon til forbrukerne under e. coli-sakens forløp

Sp 11g Dagligvarebutikkene har gitt klar og tydelig informasjon til sine kunder under e. coli-sakens forløp

Sp 11h Jeg har diskutert matsikkerhet med venner og familie under e. coli-sakens forløp

Sp 11i Som følge av e. coli saken steker jeg nå kjøttvarer bedre enn før

Sp 11j Som følge av e. coli saken er jeg nå mer bevisst på å bruke forskjellige fjeler og kniver til ulike råvarer.

Sp12a til g skal roteres

Sp 12 I forhold til e. coli saken: Mener du følgende organisasjoner eller instanser har fortalt hele sannheten, bare deler av sannheten eller først og fremst holdt informasjon tilbake?

a) Først bøndene, har de fortalt (les opp, fyll ut ett svar)

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

b) Gilde

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

c)Dagligvarekjedene

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

d)Mattilsynet

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

e)Politikerne

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

f)Media, TV, radio og aviser

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

g)Forbrukerrådet

- 1 Hele sannheten
- 2 Bare deler av sannheten
- 3 Holdt informasjon tilbake
- 4 Ingen mening IKKE LES OPP

sp13a til g skal roteres

Sp 13 Mener du noen av de følgende har overdrevet eller bagatellisert farene ved e. coli utbruddet?

a)Bøndenes organisasjoner (Bondelaget, småbrukerlaget etc.)

- 0:NEI (MENER IKKE)
- 1: OVERDREVET
- 2: BAGATELLISERT
- 9: VET IKKE/INGEN MENING

b)Gilde

c)Dagligvarekjedene

d)Mattilsynet

e)Politikerne

f)Media, TV, radio og aviser

g)Forbrukerrådet

Sp 14-sel Endret du i løpet av e. coli saken dine matvaner?

- 1Ja
- 0Nei
- 9Vet ikke

Hvis ja eller vet ikke i spm 14-sel:

Sp 14 Spiser du mindre, som før eller mer av.....

a)Grønnsaker (les opp):

- 1 Mindre
- 2 Som før
- 3 Mer
- 9 Vet ikke (ikke les opp)

b)Kylling/fjørfe

(les opp):

- 4 Mindre
- 5 Som før
- 6 Mer
- 9 Vet ikke (ikke les opp)

c)Rent kjøtt (ikke oppblandet)

d)Kjøttdeig

e)Ferdigstekte hamburgere, karbonader og lignende

f)Fisk

g)Spekepølse

Hvis ja eller vet ikke i spm 14-sel:

Sp 15 Har du allerede vendt tilbake til matvanene fra før e. coli saken?

- 1=ja
- 0=nei

9= Vet ikke

Hvis nei eller vet ikke spm 15:

Spm 15b

TROR du at du snart kommer til å vende tilbake til matvanene fra før e. coli saken?

1=ja

0=nei

9= Vet ikke

ALLE:
BAKGRUNNSINFORMASJON:

Fodt Til slutt har jeg noen bakgrunnsspørsmål. Hvilket år er du født?
NOTÉR ÅRSTALL

Utd Hva er din høyeste fullførte utdanning?
LES OPP OM NØDVENDIG ETT SVAR MULIG

- 0: Folkeskole, Grunnskole, Fagutdanning, yrkesutdanning på videregående nivå (fagbrev), Gymnas, Allmennfaglig videregående
- 1: Minst ett år fra universitet eller høyskole
- 2: Høyskole, universitet lavere grad, Bachelor/cand.mag
- 3: Avsluttet høyere grad fra høyskole, universitet, fra Mastergrad til dr.grad
- 9: Annet

Hus Hvor mange voksne personer er det i husholdet? fyll ut.....

Barn Hvor mange barn, 18 år eller yngre, er det i husholdet? fyll ut.....

Select if: minst ett barn:

Barn2

Er barnet/a i følgende aldersgrupper?

(3 variable) Kryss av hvis barn i aldersgruppen

0-5 år 1=Ja

6-12år 1=Ja

13-18år 1=Ja

Alle:

Okon

Omtrent hvor høy er husholdets samlede bruttoinntekt?

1 = Under 300.000

2= 300-449.000

3= 450-599.000

4= 600-799.000

5= Over 800.000.

9= Vet ikke/ubesvart

Kjonn(noter)

0: Mann

1: Kvinne

Geografiske variable: Fylke, Landsdel, Storby/by/tettbygd/spredtbygd